

“Liefde leeft niet van het verleden, maar van het heden”

Hoe Nederlandse kloostergemeenschappen zichzelf vormgeven aan het begin van de eenentwintigste eeuw

Student: Sille Slaa

Studentnummer: 1108240

Docent: dr. M.G.W. Reichgelt

Cursus: Master Scriptie Geschiedenis & Actualiteit

Datum: 15-03-2024

Woordenaantal: 16.498

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: <i>Nood leert bidden</i> : Het begin van de kloostergemeenschappen	11
Hoofdstuk 2: <i>Verandering van spijs doet eten</i> : Het Tweede Vaticaanse Concilie	18
Hoofdstuk 3: <i>In hart en nieren</i> : Kloosterleven in de moderne maatschappij	27
Hoofdstuk 4: <i>Heil zoeken</i> : Persoonlijke drijfveren bij de weg naar het klooster	36
Conclusie	49
Bronnenlijst	53
Literatuurlijst	54
Bijlage 1: Uitwerking gesprekken	58

Titel: Ellen Kleinpenning en Wim van Meijgaarden sss (red), *Pater Eymard: Teksten uit het verleden verstaan in het heden* (Nijmegen: Paters van het heilig Sacrament, 2012), 79.

Inleiding

“De grote fout van sommige vrome mensen is dat ze teveel stil blijven staan bij de geheimen uit het verleden en zo nooit tot Jezus Christus komen die hier en nu tegenwoordig is.”¹

Voor de hedendaagse kerk is het een grote uitdaging om staande te blijven in de snel veranderende maatschappij. Al decennia lang is er een golf van ontkerkelijking gaande en neemt het aantal gelovigen in Nederland af. In 2017 gaf voor het eerst meer dan de helft van de bevolking, 50,7%, aan niet betrokken te zijn bij een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering. In 2022 was dit al ruim 57 procent van de Nederlanders. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) past deze ontwikkeling in een langjarig proces. De ontkerkelijking is geen verschijnsel alleen van de afgelopen paar jaren, maar een ontwikkeling die zich al veel eerder heeft ingezet.²

Dit proces vraagt om een buitengewone aanpassingskracht van de kerken en religieuze instellingen. Om staande te blijven is het van belang dat ze mee blijven bewegen met de tijd en niet blijven hangen in oude gewoontes. Bij de protestante kerken wordt dit onder andere vorm gegeven door het opzetten van nieuwe initiatieven, zoals bijvoorbeeld de Pioniersplekken die meer aansluiten bij de behoeftes van de moderne mens, maar ook door het fuseren van oudere aftakkingen om zo de onderlinge banden te herstellen.³

Ook de katholieke kerk zit niet stil. Zo werd er in 2021 een wereldwijde inventarisatie gehouden over welke richting de katholieke kerk op zou moeten gaan in deze nieuwe tijd. Als uitkomst hiervan werden enkele regels versoepeld en werd het bijvoorbeeld toegestaan dat vrouwen bepaalde rollen mogen vervullen die voorheen alleen voor mannen waren weggelegd.⁴

Niet iedereen beweegt mee op de golven van de tijd. Sommige gemeenschappen houden beslist vast aan hun oude tradities en gebruiken. De eeuwenoude patronen en gewoontes die ze hebben opgebouwd blijven ook in de moderne tijd staande. Hierdoor zijn ze niet meer

---

¹ Ellen Kleinpenning en Wim van Meijgaarden sss (red), *Pater Eymard: Teksten uit het verleden verstaan in het heden* (Nijmegen: Paters van het heilig Sacrament, 2012), 78.

² Hans Schmeets en Marieke Houben, “Religieuze betrokkenheid in Nederland” *Centraal Bureau voor de Statistiek* Statistische Trends. Gepubliceerd 7 april 2023. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2023/religieuze-betrokkenheid-in-nederland?onepage=true#:~:text=In%202022%20rekende%2043%20procent,procent%20regelmatig%20naar%20een%20dienst.>

³ Protestantse Kerk, “Bloeiend gemeente-zijn: lessen uit pioniersplekken.” Geraadpleegd 13 mei 2024.

<https://protestantsekerk.nl/verdieping/bloeiend-gemeente-zijn-lessen-uit-pioniersplekken/#:~:text=Een%20pioniersplek%20heeft%20als%20doel,ook%20bruikbaar%20voor%20bestaan%20de%20kerken.>

⁴ Andrea Vreede, “Synode van start: samen de Rooms-katholieke Kerk vernieuwen, kan dat?” op NOS.nl. Gepubliceerd 4 oktober 2023. <https://nos.nl/artikel/2492820-synode-van-start-samen-de-rooms-katholieke-kerk-vernieuwen-kan-dat>

aantrekkelijk voor jonge mensen om in te treden. Ook worden veel kloosterlingen ouder, ze verhuizen naar een verzorgingstehuis of overlijden. Zowel het vasthouden aan oude gewoontes als het ouder worden van de kloosterlingen leidt in veel kloostergemeenschappen tot een teruglopend ledenaantal. In een aantal gevallen kunnen de kloosters niets anders doen dan de deuren sluiten. Sommige kloostergebouwen raken daardoor in verval, anderen worden als erfgoedlocatie voortgezet of krijgen een heel andere bestemming.⁵

In deze scriptie zal gekeken worden naar kloostergemeenschappen die juist wel aan het veranderen zijn in plaats van stil te blijven staan. Aan de hand van twee recent gegroeide kloostergemeenschappen geeft deze scriptie een analyse van de mogelijkheden die er nog zijn voor het kloosterleven in de moderne maatschappij. Waarom lukt het deze gemeenschappen wel om door te ontwikkelen terwijl andere kloosters de deuren moesten sluiten?

Historiografie

Naar de ontwikkeling van Nederlandse kloosters in de geschiedenis is al veelvuldig onderzoek gedaan. Diverse aspecten van het Nederlandse kloosterleven zijn daarbij al aan bod gekomen, maar er is nog ruimte voor nieuw onderzoek. Zo zijn er bijvoorbeeld studies die zich richten op de erfgoedisering van de kloostercomplexen, zoals Wouter Kock in zijn master thesis *Loss in Translation: The Heritagization of Catholic Monasteries*. In zijn onderzoek werpt hij een historische blik op de ontwikkeling van kloosters en wat er gebeurt als een kloostergemeenschap ophoudt te bestaan. Zijn boek geeft zijn onderzoek naar de verhoudingen en spanningen tussen religie en erfgoed weer en de uitdagingen die komen kijken bij het recht doen aan een voormalig kloostergebouw. Kock concludeert, voor de casus die hij onderzoekt, dat hoewel het religieuze karakter van het voormalig klooster nog doorleeft, het complex vooral een culturele waarde heeft gekregen, maar dankzij deze nieuwe waardering kunnen de gebouwen en hun geschiedenis wel door leven.⁶ Nelly Dijkstra onderzocht in haar boek *'Het gaat door!' Inspiratie en spiritualiteit in voormalig slotklooster Gods Werkhof* een andere manier waarop voormalige kloosters kunnen voortbestaan. In plaats van een nieuwe, culturele functie zoals beschreven in het boek van Kock kreeg het monumentale gebouw een hernieuwde spirituele bestemming. In plaats van het huisvesten van zusters werd het gebouw een

---

⁵ Wouter Kock, *Loss in Translation: The Heritagization of Catholic Monasteries* (Leiden: Sidestone Press, 2023), 140.

⁶ Kock, *Loss in Translation*.

conferentiecentrum en werd het religieuze gedachtengoed op een nieuwe manier voortgezet. Zo is er bijvoorbeeld nog elke week een viering in de kapel.⁷

Bovengenoemde publicaties focussen zich echter op kloostergemeenschappen die niet meer bestaan of erg zijn gekrompen. Hoewel veel kloosters hun ledenaantal zien teruglopen zijn er nog een groot aantal dat actief is. Verschillende kloosters zijn nog in functie en sommigen groeien zelfs, iets wat in deze scriptie verder onderzocht zal worden. Een belangrijk kantelpunt in de geschiedenis van het Nederlands kloosterleven is het Tweede Vaticaans Concilie, dat werd gehouden in de jaren zestig van de vorige eeuw. In de meeste publicaties over het Nederlandse kloosterleven na die tijd wordt deze kerkvergadering bestempeld als impactvol en verrijkend.

In *Werken in dwarsverband: Een portret van de gezamenlijke Nederlandse priesterreligieuzen 1840-2000* beargumenteerd Jan Jacobs inderdaad dat het Tweede Vaticaans Concilie hét startsein is geweest van ingrijpende veranderingen in het kloosterleven.⁸ De vergadering, waarop vooral de bisschoppen het woord deden, heeft de gehele katholieke kerk beïnvloed en gepoogd de “crisis” die enkele kerkleiders waarnamen in het Nederlands religieus leven. De auteurs van *Ex Caritate: Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19de en 20^e eeuw*, Annelies van Heijst, Marjet Derks en Marit Monteiro zijn kritischer over deze ontwikkelingen. Ten eerste scherpen zij de periodisering van de veranderingen aan. In het negende hoofdstuk van hun uitgebreide overzichtswerk (9: Vernieuwing en vergrijzing), concluderen de auteurs dat het al eerder begon te borrelen, al ongeveer sinds begin jaren '50.⁹ Daarnaast stellen de auteurs dat er niet te min gedacht moet worden over de rol die de religieuzen zelf hadden in de veranderingen. De hoofdlijnen waren dan wel van bovenaf opgelegd, maar de implementering werd uitgevoerd door de broeders en zusters zelf en die hebben daar geen gras over laten groeien. Beide publicaties beperken zich in hun onderzoek echter tot rond de laatste eeuwwisseling. In deze scriptie zal die lagune worden gevuld.

Veel publicaties over het Nederlandse kloosterleven zijn gebaseerd op enkel archief en literatuur onderzoek. Voor zowel *Ex Caritate* als *Werken in dwarsverband* is dat het geval. Deze publicaties dienen dan ook vooral als overzichtswerk. Voor Jacobs was dit een bewuste keuze, hij wilde geen “religieuze familiegeschiedenis” schrijven, zoals hij het zelf noemt, maar een

---

⁷ Nelly Dijkstra, *'Het gaat door!': Inspiratie en spiritualiteit in voormalig slotklooster Gods Werkhof*, (Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2010).

⁸ Jan Jacobs, *Werken in dwarsverband: Een portret van de gezamenlijke Nederlandse priesterreligieuzen 1840-2000*, (Nijmegen: Valkhof Pers, 2010).

⁹ Annelies van Heijst, Marjet Derks en Marit Monteiro, *Ex caritate: Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19de en 20^e eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2010).

overkoepelende publicatie. In *Ex Caritate* geven de auteurs wel ruimschoots aandacht aan persoonlijke verhalen, veel al in de vorm van kleine “cursiefjes”, maar de informatie voor deze verhalen is vaak gebaseerd op archiefbronnen, zoals oude brieven en cassettebandjes. Het boek *Vrijheid & Verwarring: Kloosterleven in de jaren '60* daarentegen, is een verzameling van persoonlijke verhalen van religieuzen. Zo bevat het bijvoorbeeld een hoofdstuk waarin norbertijn Joost Jansen reflecteert op de periode tijdens en na het concilie. Gelijk de schrijvers van *Ex Caritate* zag hij een toename van zelfstandig denken en diversiteit ontstaan in de periode na het concilie. Dit verhaal berust echter niet op historisch onderzoek maar is puur een persoonlijk verslag van zijn ervaringen.¹⁰ Voor deze scriptie zal juist de periode ná 2000 centraal staan, wat zich uitstekend leent voor het gebruiken van ervaringsverhalen van religieuzen die nu verbonden zijn aan een kloostergemeenschap.

De periode na het Tweede Vaticaans Concilie kenmerkt zich, ondanks de vele pogingen om dit tegen te gaan, door vergrijzing, leegloop en verval, een thema wat zowel in *Ex Caritate* als *Werken in dwarsverband* en *Vrijheid & Verwarring* vaak aan bod komt. Het hoofdstuk “Intreden” van *Ex Caritate* focust zich bijvoorbeeld grotendeels op de intredingsgolven van vóór het Concilie. Hoewel het begrijpelijk is dat er veelvoudig aandacht wordt besteed aan die kant van het verhaal, ontbreekt het perspectief van de groeiende gemeenschappen en het onderzoek naar de achterliggende oorzaken en de bijkomende gevolgen van de groei. Tenslotte zijn niet alle kloosters opgeheven, al zijn het er wel een stuk minder dan voorheen.

Al de genoemde boeken zijn slechts een greep uit het brede scala aan literatuur over het Nederlands katholicisme en de kloosters, maar geven wel een duidelijk beeld van wat er al is onderzocht, en belangrijker nog, wat er nog niet is onderzocht. De meeste publicaties die zich richten op nog actieve kloosters stoppen hun onderzoek rond het jaar 2000. Onderzoeken die wel verder gaan kijken alleen naar verval en verandering van functie, in plaats van groei en ontwikkeling. Daarnaast is er in academische onderzoeken nog weinig gepubliceerd over hedendaagse ervaringen van de kloosterlingen zelf. Er zijn wel enkele ervaringen gepubliceerd, ook door religieuzen zelf, maar vaak zonder deze te plaatsen in een historische context en te vergelijken met andere ervaringen. De meeste auteurs zijn het er over eens dat er behoorlijk wat is veranderd in de laatste zeventig jaar, maar weinig besteden aandacht aan welke sporen daarvan tegenwoordig nog te zien zijn. In deze scriptie worden twee kloostergemeenschappen onderzocht die vandaag de dag nog actief zijn en zelfs recentelijk zijn gegroeid. Er wordt gekeken naar welke veranderingen zij hebben toegepast en op welke manier het hen lukt om te

---

¹⁰ Wouter Prins (red.), *Vrijheid & Verwarring: Kloosterleven in de jaren '60* (Uden: Berne Media, 2021), 43-54.

blijven groeien. Hiermee zal de scriptie aansluiten op reeds voltooid onderzoek door het belichten van een nieuwe periode en het gebruik van nieuwe bronnen. Hierbij is een blik naar het verleden cruciaal; het is onmogelijk om het heden te begrijpen zonder het verleden te kennen.

Hoofd en deelvragen

De hoofdvraag die in deze scriptie beantwoord zal worden luidt als volgt: *Hoe hebben Nederlandse kloostergemeenschappen de afgelopen twintig jaar de uitkomsten van het Tweede Vaticaans Concilie gebruikt om staande te blijven in de moderne maatschappij?*

De scriptie is opgedeeld in vier hoofdstukken waarin verschillende onderwerpen aan bod komen. De thema's van de hoofdstukken zijn samen te vatten in de volgende deelvragen:

1. Welke ontwikkelingen hebben de twee kloostergemeenschappen doorgemaakt vanaf de oprichting tot aan het Tweede Vaticaans Concilie?
2. Hoe zijn de veranderingen en ontwikkelingen naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie opgepakt en ervaren bij de twee kloostergemeenschappen?
3. Op welke manier is het huidige kloosterleven vormgegeven en welke invloed van het Tweede Vaticaans Concilie is daarin te herkennen?
4. Op welke manier zijn de beweegredenen om het klooster in te gaan veranderen na het Tweede Vaticaans Concilie?

Bronnen & methoden

In dit onderzoek wordt in het bijzonder aandacht gegeven aan twee voorbeelden van kloosters die nu nog een levendige gemeenschap vormen, te weten de Dominicanessen van de Heilige familie te Neerbosch (tegenwoordig Nijmegen) en de Congregatie van het Allerheiligst Sacrament te Amsterdam. Onderzoek naar twee gemeenschappen levert uiteraard een beperkt beeld op van het totale kloosterleven in Nederland. Omdat het twee erg van elkaar verschillende gemeenschappen zijn geeft het toch voldoende informatie om een duidelijke vergelijking te maken en verschillende aspecten van het hedendaags kloosterleven te belichten. Beide kloostergemeenschappen hebben recent nog nieuwe aanwas gehad, de Dominicanessen mochten sinds 2019 drie nieuwe zusters verwelkomen en de Sacramentijnen genieten sinds ongeveer vijf jaar een nieuwe stroom aan associés, een vorm van derde orde verbondenheid. Tevens is juist vanwege dit verschil gekozen voor deze gemeenschappen, omdat ze beiden een hele verschillende vorm van groei meemaken. Zoals verderop in de scriptie naar voren zal komen lukt het de Sacramentijnen niet om nieuwe religieuzen en paters te vinden, maar neemt

de interesse in hun derde orde verband nog steeds toe. Bij de zusters Dominicanessen komen juist wel nieuwe zusters en hoewel zij de mogelijkheid hebben tot derde orde verbondenheid wordt daar geen gebruik van gemaakt. Een interessant verschil dat in de scriptie verder onderzocht zal worden.

Deze scriptie berust voor deels op literatuur onderzoek. Een aantal publicaties uit de eerder beschreven historiografie zijn gebruikt voor deze scriptie, zoals onder andere *Ex Caritate, Tot vrijheid geroepen* en *Vrijheid & Verwarring*. Ook enkele algemenere publicaties zijn voor deze scriptie van belang geweest, zoals de overzichtswerken *Charity and social welfare: the dynamics of religious reform in northern Europe, 1780-1920*¹¹ onder redactie van Leen van Molle, *Tot vrijheid geroepen: Katholieken in Nederland 1945-2000*¹² van professoren Goddijn, Jacobs en van Tillo en het hoofdstuk “Opkomst en ondergang van negentiende-eeuwse congregatie” in *Kloosters en religieus leven: Historie met toekomst*¹³. Slechts een paar voorbeelden van studies naar de geschiedenis van de katholieke kerk en het kloosterleven in Nederland. De informatie uit de literatuur geeft diepgang en context aan de ervaringsverhalen die een belangrijke bron van informatie vormen voor de scriptie.

Daarnaast is ook veelvoudig gebruik gemaakt van diverse bronnen over de twee kloostergemeenschappen die in deze scriptie aan bod komen. Van de Dominicanessen van Neerbosch is veel archiefmateriaal in te zien bij het archief van het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven. Daarnaast is er ook gebruik gemaakt van ervaringsverhalen geschreven door de kloosterlingen zelf, zoals *Verlangen als antwoord: Mijn weg met de dominicaanse traditie*¹⁴ van de inmiddels overleden zuster Holkje van der Veer en het boek *Non in de bus: De weg van een jonge vrouw naar het kloosterleven* van zuster Nadia Kroon.¹⁵ Hoewel in deze boeken maar één perspectief naar voren komt, een invalshoek die meestal ook is gekleurd door mening en emotie, zijn het belangrijke bronnen van informatie voor de scriptie. Ze dragen bij aan de verzameling van ervaringsverhalen die in deze scriptie voorbij komen en door ze naast elkaar te presenteren vormt er uiteindelijk een meerzijdig beeld van het recente Nederlandse kloosterleven. Aan het begin van het nieuwe millennium vierden de Sacramentijnen hun honderdjarige bestaan, ter

---

¹¹ Leen Molle (red.), *Charity and social welfare: the dynamics of religious reform in northern Europe, 1780-1920*, (Leuven, Leuven University Press, 2017).

¹² Walter Goddijn, Jan Jacobs en Gérard van Tillo, *Tot vrijheid geroepen: Katholieken in Nederland: 1946-2000*, (Baarn: Ten Have, 1999).

¹³ Maurice Ackermans en Theo Hoogbergen (samenstelling), *Kloosters en religieus leven: Historie met toekomst* ('s- Hertogenbosch: Heinen, 2002).

¹⁴ Holkje van der Veer, *Verlangen als antwoord: Mijn weg met de dominicaanse traditie*. (Utrecht: Uitgeverij Ten Have, 2013).

¹⁵ Nadia Kroon, *Non in de bus: de weg van een jonge vrouw naar het kloosterleven* (Heerenveen: Uitgeverij Ark Media, 2020).

gelegenheid waarvan meerdere boeken zijn uitgegeven. Deze boeken geven een overzicht van de geschiedenis en overtuigingen van de orde en geven inzicht in hoe de gemeenschap door de tijd heen is veranderd.¹⁶ Een belangrijke bron van informatie bleken ook de boeken over de leer en het gedachtegoed van de oprichter van de Sacramentijnenorde, pater Pierre-Julien Eymard. Hiervoor zijn de publicaties *Pater Eymard: Teksten uit het verleden verstaan in het heden*¹⁷ en *Morgen zal het te laat zijn: Het leven van de heilige Pierre-Julien Eymard, apostel van de eucharistie*¹⁸ gebruikt, beide geschreven door leden van de orde zelf. Als bron over een persoonlijke ervaring van een betrokkene is het boek *De ceders spreken: Een verhaal over spiritualiteit* van Annie Coppens-Baeten gebruikt, zij is als leek verbonden aan de Sacramentijnen congregatie in Nijmegen en beschrijft haar zoektocht in de lekenspiritualiteit en ervaringen die zij tijdens die zoektocht meemaakte.¹⁹

Naast archiefmateriaal en gepubliceerde bronnen over en door de gemeenschappen zelf zijn enkele gesprekken gevoerd met betrokkenen. De uitwerking van de gesprekken en een verantwoording van de methode die bij de gesprekken is gebruikt is te vinden in “Bijlage 1: Uitwerking gesprekken” onderaan deze scriptie. Hoewel er al diverse literatuur bestaat over de gemeenschappen en het Nederlands kloosterleven is er nog weinig geschreven en gedocumenteerd over de recente periode. In de gesprekken met kloosterlingen zelf komt daarover waardevolle informatie naar boven.²⁰ De informatie die gewonnen wordt uit de gesprekken wordt vergeleken met algemene literatuur over het kloosterleven in het verleden. Door middel van een “cross-analysis” zal duidelijk worden welke aspecten van vroeger nog steeds bestaan en welke delen van het kloosterleven zijn veranderd.²¹ Een volledig beeld van het huidige kloosterleven zal deze scriptie niet geven, daarvoor zou nog meer onderzoek gedaan moeten worden en zouden nog meer gesprekken moeten worden gevoerd. Wel geeft het inzicht in enkele recente ontwikkelingen die wellicht bij andere kloostergemeenschappen ook te herkennen zijn.

---

¹⁶ Onder andere: Harrie Verhoeven red., *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland: Beleving van de Eucharistie in de tijd*, (Nijmegen: Provinciaal van de Congregatie van het Heilig Sacrament, 2002) en Ger van Dam, *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland 1902-2002: Een bijdrage tot hun geschiedenis* (Nijmegen: Onbekend, 2002).

¹⁷ Kleinpenning en van Meijgaarden sss (red), *Pater Eymard*.

¹⁸ Norman B. Pelletier, *Morgen zal het te laat zijn: Het leven van de heilige Pierre-Julien Eymard, apostel van de eucharistie* ('s-Hertogenbosch: Betsaida, 2022).

¹⁹ Annie Coppens-Baeten, *De ceders spreken: een verhaal over spiritualiteit* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2007).

²⁰ David E. Gray, *Doing Research in the real world*, (Los Angeles: SAGE, 2018), 381.

²¹ Paul Thompson, *The Voices of the Past: Oral History*. (Oxford: Oxford University Press, 1988), 205.

Hoofdstukindeling

De scriptie is opgebouwd uit deze inleiding, vier hoofdstukken, een conclusie en de nodige documentatie zoals de literatuurlijst en een uitwerking van de gesprekken.

Het eerste hoofdstuk gaat over de geschiedenis van de kloostergemeenschappen die voor deze scriptie zijn uitgekozen. Hierin wordt de ontwikkeling van de gemeenschappen weergegeven en worden al meteen enkele verschillen duidelijk.

Hoofdstuk twee beschrijft het verloop en de nasleep van het Tweede Vaticaans Concilie. Uit de literatuur blijkt dat dit kerkoverleg als belangrijk kantelpunt wordt gezien voor het katholieke kloosterleven, omdat er ingrijpende veranderingen werden besproken en de kloostergemeenschappen meer vrijheid kregen.

In het derde hoofdstuk wordt stil gestaan bij de manier waarop de kloosterlingen in beide kloosters het leven nu vorm geven. Door middel van een vergelijking met literatuur over vroegere periodes wordt er gekeken wat er wel en niet veranderd is aan de invulling van het kloosterbestaan.

Het vierde en laatste hoofdstuk geeft een analyse van de al dan niet veranderde drijfveren van personen om het klooster in te gaan. Mogelijk hebben de veranderingen die na het Tweede Vaticaans Concilie zijn ingevoerd ervoor gezorgd dat kloosters een ander soort mensen aan trekken dan voorheen. In dit hoofdstuk wordt gekeken of dat inderdaad zo is, of dat die conclusie niet getrokken kan worden.

In de conclusie worden de resultaten uit de vier hoofdstukken verzameld om een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.

Hoofdstuk 1: *Nood leert bidden*: Het begin van de kloostergemeenschappen

Inleiding

Om de ontwikkelingen vanaf het Tweede Vaticaans Concilie te kunnen begrijpen moet er eerst gekeken worden naar de startpositie van de katholieke kerk en de kloosters. In dit hoofdstuk wordt de tijd tot aan het concilie beschreven, met in het bijzonder aandacht voor de oprichting en ontwikkeling van de twee kloostergemeenschappen die in deze scriptie vaker aan bod zullen komen. Daarnaast dient dit hoofdstuk om de informatie uit de hierop volgende hoofdstukken beter in context te kunnen plaatsen en te laten zien dat de kloostergemeenschappen dynamisch zijn en waren en al voor het concilie een hoop hebben meegemaakt. Voor dit hoofdstuk is vooral algemene literatuur over de katholieke kerk en het Nederlandse kloosterleven gebruikt, aangevuld met literatuur en informatie over de twee specifieke congregaties. Een deel daarvan is door hun zelf gepubliceerd, bijvoorbeeld op hun eigen website of in boeken geschreven door leden van de congregaties.

Kloosters in Nederland

De geschiedenis van de Nederlandse kloosters kent, zoals de meeste geschiedenissen, hoogte- en dieptepunten. De eeuwenlange geschiedenis wordt gekenmerkt door interne en externe strijd, inmenging van overheden, groei en verval, afscheidingen en secularisering. Nadat begin zestiende eeuw de Reformatie was begonnen en Nederland zich steeds meer ontwikkelde naar een protestants land, werd het verboden om in het openbaar de katholieke eredienst te houden en voor kloosters werd het verboden om te bestaan.²² Het verplichtende karakter van de kloostergemeenschappen, door de geloften en leefregels, paste niet meer bij het idee dat je het eeuwige leven niet hoefde te verdienen, maar verkreeg door geloof in Jezus Christus.²³ Katholieken waren voortaan genoodzaakt om achter gesloten deuren hun geloof te uiten, maar bleven ondanks alles wel bestaan.²⁴

Het duurde tot halverwege de negentiende eeuw voordat kloosters weer bestaansrecht kregen. Met de nieuwe grondwet van 1848 werd de godsdienstvrijheid en scheiding van kerk en staat vastgelegd en kreeg de katholieke kerk ruimte om zichzelf vorm te geven naar

---

²² J.C.H. Blom en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam: Prometheus, 2016), 135.

²³ Ackermans en Hoogbergen, *Kloosters en religieus leven*, 39.

²⁴ Marit Monteiro, *Gods Predikers: Dominicanen in Nederland (1795-2000)* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2008), 52.

behoefte.²⁵ Het stichten van een nieuw klooster vergde echter nog wel goedkeuring van de bisschop, waardoor het tot 1853 duurde, toen de bisschoppelijk hiërarchie werd hersteld, voor er echt nieuwe kloosterordes konden worden goedgekeurd.

In korte tijd werden er tientallen nieuwe kloosters opgericht, vaak op vraag van een pastoor die enkele kloosterlingen verzocht om het onderwijs of de gezondheidszorg in zijn dorp of stad te verzorgen. Kloosters gingen een cruciale rol spelen in verlenen van armen- en gezondheidszorg en onderwijs. Voor veel jonge jongens en meisjes was intreden in het klooster de kans om een opleiding te volgen.²⁶

Eén van de oudste kloosterordes die Nederland had gekend leefde ook weer op, de Dominicanenorde. In de dertiende eeuw werd deze orde gesticht door de heilige Dominicus, een Spaanse priester die aanvankelijk een bedelorde voor ogen had. Al snel gingen de Dominicanen zich ook bezighouden met studeren, om zo de kennis die zij zelf op deden beter te kunnen verspreiden naar anderen. Nog tijdens zijn leven stichtte Dominicus ook vrouwenkloosters en werden er leken groepen van de derde orde op touw gezet.²⁷ In de veertiende eeuw werd het eerste Dominicanenklooster in Nederland gesticht.

Dominicanessen van de H. Familie te Neerbosch

Bescheiden begin

In 1848 begon in het klein een gemeenschap in Neerbosch, bij Nijmegen. De gemeenschap bestond aanvankelijk uit slechts twee zusters, die zich vooral bezig hielden met het onderwijzen van kinderen.²⁸ De pastoor van de in Neerbosch gevestigde parochiekerk Sint-Antonius Abt had geconstateerd dat er weinig onderwijsmogelijkheden waren voor de jeugd. Om hier verbetering in aan te brengen vroeg hij of er enkele zusters uit Rotterdam gestuurd konden worden, die onderwijs konden geven aan de kinderen van de parochie. Dit verzoek werd ingewilligd en op 24 februari 1848 arriveerden twee zusters in Neerbosch, Ludovica Keijser en een onbekende medezuster.²⁹

---

²⁵ Blom en Lamberts *Geschiedenis van de Nederlanden*, 392.

²⁶ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, “Geschiedenis van het Nederlandse kloosterleven” kopje “1800-1960, een tweede bloeiperiode”. Geraadpleegd 13 maart 2024. <https://erfgoedkloosterleven.nl/kloosters-en-kloosterleven/geschiedenis-van-het-kloosterleven/#:~:text=In%201517%20begint%20met%20een,neemt%20hun%20goederen%20in%20beslag>.

²⁷ Barbara H. Rosenwein, *A Short History of the Middle Ages* (Toronto: University of Toronto Press, 2018), 240.

²⁸ “Dominicanessen van Neerbosch” Elizabeth van der Wilk o.p., op dominicanen.nl. Geraadpleegd 25 januari 2024. <https://dominicanen.nl/organisatie/wie-zijn-wij/dominicanessen-van-neerbosch/>

²⁹ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven (ENK), AR-P012 – 2061. Boekje “Naar Neerbosch gezonden...”, 1982.

Aanvankelijk richtten deze zusters zich vooral op het onderwijzen van de kinderen van de parochie, maar er was bij de zusters ook een verlangen naar een leven van beschouwing, dat volgens de zusters het best vormgegeven zou kunnen worden in een klooster. In 1853 werd er een officiële congregatie opgericht, die de naam *Congregatie van Zusters van de H. Dominicus in de Parochie van Neerbosch en Hees* kreeg. De gemeenschap telde op dat moment zeven zusters die de eeuwige geloften hadden afgelegd, alsmede twee novicen en twee aspiranten.³⁰

Hard en streng

Vóór de officiële stichting van de congregatie leefden de zusters enkel volgens de derde regel van Dominicus, bedoeld voor derde orde leken die niet volledig ingetreden waren in een klooster. Ze leefden volgens minder “strengere” gebruiken en gewoontes maar richtten hun leven zoveel mogelijk in als het leven in een klooster. Na de oprichting van de congregatie in 1853 kregen de zusters toestemming om naast de derde regel ook de tweede regel, voor vrouwelijke kloosterlingen, te volgen. Ludovica Keijser, inmiddels de overste van de gemeenschap, hoopte zo dat er meer ruimte zou komen voor contemplatie en het beschouwelijke leven, naast de onderwijstaken die de zusters uitvoerden. De combinatie van beide zorgde echter voor een uitputtend dagprogramma waardoor enkele neventaken afgewezen moesten worden.³¹ Later werden daarom een aantal regels versoepeld. Zo werd het vasten en de onthoudingsdagen gematigd en werd het nachtkoor afgeschaft.³² In 1912 werd de tweede regel volledig afgeschaft.³³

Het leven in het Dominicanessen klooster werd, zoals in de meeste kloostergemeenschappen, gekenmerkt door een strak tijdsschema. Een zuster die in 1911 intrad beschrijft het kloosterleven als hard en streng. Het leven was sober en afgesloten, de zusters leefden in stilte en, vooral in de winter, in de kou.³⁴

Groei en uitbreiding

De congregatie groeide gestaag door en naast het eerste Moederhuis kwamen er steeds meer bijhuizen en andere locaties bij, zowel in Nijmegen als in de rest van Nederland. Naast basisonderwijs gingen de zusters zich nu ook richten op voortgezet onderwijs en enkele taken in de verpleging en ouderenzorg. In 1912 werd het Moederhuis uitgebreid met de een gebouw

---

³⁰ ENK, AR-P012 –2061. Boekje “Naar Neerbosch gezonden...”, 1982.

³¹ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Rosastichting.

³² ENK, AR-P012 –2058. Verhandeling “Terugblik, 1848-1973”, 1973.

³³ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Rosastichting.

³⁴ ENK, AR-P012 – 2058. Verhandeling “Terugblik, 1848-1973”, 1973.

wat de naam de Rosastichting droeg en in 1919 werd er een kweekschool opgericht om het onderwijs verder uit te breiden.³⁵

De uitbreidingen beperkten zich niet alleen tot Nederland. In 1931 werden drie zusters uit Nijmegen uitgezonden naar Java in Indonesië, wat toen nog een Nederlandse kolonie was. Dit bleek voor de Dominicanessen een succesvolle beslissing, er was veel interesse en in 1935 werd er een eigen noviciaat opgericht. In de jaren zestig trokken enkele zusters naar Brazilië met als hoofddoel het verlenen van zorg, zowel geestelijk als fysiek. De zusters in het buitenland onderhielden nauw contact met de zusters in Nederland en gebruikten bijvoorbeeld het interne bulletin om elkaar op de hoogte te houden van de ontwikkelingen in het buitenland.³⁶ Zo schrijft één van de in Indonesië verblijvende zusters bijvoorbeeld over de inrichting van een nieuw opnamekamertje, zodat patiënten niet meer naar de stad hoeven te reizen voor medische hulp.³⁷

De Indonesische tak van de Dominicanessen is sinds 1987 een zelfstandige congregatie en is nog steeds actief.³⁸

Oorlog en overmacht

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg de gemeenschap het één en ander te verduren. De Rosastichting, het moederhuis van de zusters, moest in 1944 worden ontruimd en werd daarna door verschillende partijen bewoond, waaronder de Duitse Wehrmacht en het Engelse Rode Kruis, maar ook Nijmeegse evacués. Na de oorlog moest het gebouw weer op orde worden gebracht, waardoor het tot 1946 duurde voor de zusters er weer konden intrekken.³⁹

In Indonesië troffen de zusters nog een ongunstiger lot. De inmiddels gevestigde tweede locatie van de Dominicanessen in Indonesië werd in 1942 gebombardeerd waarmee de school en het klooster werden verwoest. Na de capitulatie werden de Nederlandse zusters geïnterneerd.⁴⁰ Alle zusters hebben het overleefd, maar velen vertrokken daarna voor korte of lange tijd terug naar Nederland.⁴¹

---

³⁵ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, ‘Normaalschool’.

³⁶ ENK, AR-P012 – 2038. Circulaires “Bulletin voor zusters dominicanessen van Neerbosch, 1970-1984.

³⁷ ENK, AR-P012 – 2038. Circulaires “Bulletin voor zusters dominicanessen van Neerbosch, 1970-1984.

³⁸ “Kongregasi Suster-Suster St. Dominikus Indonesia” Geraadpleegd 31 januari 2024.

<https://www.susteropid.com/id/>

³⁹ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Oorlog en Missie.

⁴⁰ ENK, AR-P012 – 2058. Verhandeling “Terugblik, 1848-1973”, 1973.

⁴¹ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Oorlog en Missie.

Rust en ruimte

Na de oorlog keerde de rust terug en werd het werk van de Dominicanessen uitgebreid met enkele zorgtaken in onder andere het St. Elisabeth's gasthuis in Arnhem en huishoudelijke zorg in het Pius Convict.⁴² Het aantal huizen bleef zich uitbreiden.⁴³ In 1940 bestond de gemeenschap uit 65 zusters waarvan 37 de eeuwige geloften hadden afgelegd.⁴⁴ Het was daarmee de grootste congregatie van Dominicanessen in Nederland. In de jaren daarna liep het aantal zusters echter terug, deels omdat er weinig nieuwe intredes waren maar ook omdat een aantal zusters na kortere of langere tijd in het klooster uittrad. De Rosastichting, het gebouw dat sinds 1912 het moederhuis van de zusters was, werd afgebroken en in de plaats kwam Huize Roza, waar bejaarde zusters konden wonen en verzorgd konden worden.⁴⁵

De Congregatie van het Allerheiligst Sacrament

Societas Sanctissimi Sacramenti

Rond de tijd dat in Nederland de nieuwe leefgemeenschap van de Dominicanessen werd gesticht, zag in Frankrijk een geheel nieuwe stroming het levenslicht. In 1856 stichtte de Franse priester Pierre-Julien Eymard de *Societas Sanctissimi Sacramenti (S.S.S.)*, in Nederland ook wel bekend als de Congregatie van het Allerheiligst Sacrament. Zeven jaar na de stichting, in 1863, verkreeg de congregatie goedkeuring van de paus. Vanuit Brussel werd in 1901 een locatie in Nederland gesticht, in Baarle-Nassau, waar zij zeven jaar zouden doorbrengen alvorens in 1908 te vertrekken naar Brakkenstein bij Nijmegen omdat het huis in Baarle-Nassau te klein was geworden. De paters zijn nog steeds gevestigd te Nijmegen.⁴⁶

Vanuit Brakkenstein zijn in de jaren daarna meer vestigingen gesticht, waaronder in 1990 één in Amsterdam. De intentie van pater Eymard was altijd geweest om een gemeenschap te vormen die midden in de samenleving stond en met de nieuwe locatie in Amsterdam, in de Begijnhofkapel, werd deze droom ook in Nederland gerealiseerd.⁴⁷ De kapel is een plek waar geïnteresseerden spontaan binnen kunnen lopen en kennis kunnen maken met het leven en lijden van Jezus Christus.

---

⁴² ENK, AR-P012 – 2058. Verhandeling “Terugblik, 1848-1973”, 1973.

⁴³ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Oorlog en Missie. Geraadpleegd 14 februari 2024.
<https://dominicanen.nl/organisatie/wie-zijn-wij/dominicanessen-van-neerbosch/>

⁴⁴ ENK, AR-P012 – 9989. Scriptie "Tussen slot en zending; De ontwikkeling van de kloostergemeenschap van de Dominicanessen van Neerbosch (1848-1940)" van Toon van den Esschert, 2006.

⁴⁵ Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”, Jaren zestig. Geraadpleegd 16 februari 2024.
<https://dominicanen.nl/organisatie/wie-zijn-wij/dominicanessen-van-neerbosch/>

⁴⁶ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 20-21.

⁴⁷ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 100.

Aanbidding & Apostolaat

Het doel van priester Eymard met de oprichting van de nieuwe religieuze orde was tweevoudig. Allereerst de verering en aanbidding van het Heilige Sacrament. Een lid van de Congregatie is er niet voor zichzelf, maar in de dienst van Jezus Christus. Het leven van de kloosterlingen wordt gekenmerkt door drie dagelijkse gebedsuren, twee overdag en één 's nachts. Hiermee hoopte Eymard een altijddurende aanbidding te bewerkstelligen.⁴⁸

De eucharistie speelt hierin een belangrijke rol. Het stilstaan bij het lijden en sterven van Jezus Christus is de kern van het leven van de Sacramentijnen. In een informatiefolder uit 1948 beschrijft pater Cornelis Thijs het als een keten die niet doorbroken mag worden: “*De dag van een kloosterling [...] is een keten, waarvan men 's morgens de eerste schakel vasthecht aan het H. Sacrament en waaraan men 's avonds de laatste schakel moet vastmaken.*”⁴⁹

Dat de eucharistie, het heilige sacrament, centraal staat is al terug te horen in de naam waarmee de congregatie vaak wordt aangeduid, de Sacramentijnen. Waar veel kloosterorden de stichter verwerken in hun naam, zoals bij de Dominicanessen Dominicus, stellen de Sacramentijnen hun kern centraal.⁵⁰

Daarnaast had pater Eymard nog een ander doel met de nieuwe kloosterorde; het apostolaat. De orde moet zich ook naar buiten richten en anderen deel laten maken van het leven in Jezus Christus. Dit is terug te lezen in de eerste leefregel van de Sacramentijnen: *Wij stellen ons als ideaal het mysterie van de Eucharistie in heel haar volheid te beleven: wij wensen dat Jezus in de Eucharistie gekend, aanbeden, gediend en bemind wordt door alle mensenharten.*⁵¹ “Alle mensenharten” betekent dus niet alleen het werven van nieuwe religieuzen, maar ook leken die zich in enige vorm aan de gemeenschap willen binden.⁵²

Voordat de congregatie leefregels als houvast had, waren er enkel constituties, waarin vooral juridische en organisatorische zaken vastgelegd waren. Pater Eymard heeft geen afgeronde leefregel achtergelaten waardoor het enige tijd duurde voor deze gevormd was. Pas na het Tweede Vaticaanse Concilie werd er een officiële leefregel vastgesteld.⁵³

---

⁴⁸ Corn. Thijs s.s.s., *De Zalige Pater Eymard en zijn werk: De Congregatie van het Allerheiligste Sacrament* (Lommel : Paters van het Allerheiligste Sacrament, 1948), 17.

⁴⁹ Thijs, *De Zalige Pater Eymard*, 26.

⁵⁰ Verhoeven, *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 12.

⁵¹ “Sacramentijnen in Amsterdam, wie zijn wij?” Sacramentijnen Amsterdam, Geraadpleegd 20 januari 2024, <https://www.sacramentijnen.nl/front/>

⁵² Thijs, *De Zalige Pater Eymard en zijn werk*, 21.

⁵³ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 13-14.

In de wereld

De Congregatie van het Allerheiligst Sacrament heeft op verschillende manieren vormgegeven aan het delen van het leven van Jezus Christus. Vanaf het begin benadrukte pater Eymard het belang van het betrekken van leken bij het religieuze leven.⁵⁴ Zo is er sinds 1952 het lekeninstituut “Servitium Christi”, een gemeenschap van gelovigen die doorgaans niet samenwonen, maar om de zoveel tijd samenkomen en hun leven op een religieuze manier inrichten.⁵⁵ De leden van het instituut zijn niet getrouwd en besteden doorgaans minstens een uur per dag aan aanbidding.⁵⁶

Naast paters en broeders zijn er ook associés aangesloten bij de congregatie. Leken, gehuwd of ongehuwd, kunnen zich aansluiten bij de congregatie na het doorlopen van een voorbereidingsperiode en het uitspreken van een belofte. De associés wonen apart maar komen maandelijks samen met de kloosterlingen en nemen deel aan de vieringen.⁵⁷

Naar buiten

Net als de Dominicanessen beperken ook de Sacramentijnen zich niet enkel tot Nederland of Europa. In 1948 werden er vanuit Nederland broeders naar Mozambique gestuurd om een gemeenschap te beginnen. Vele andere gemeenschappen in Afrika en Azië volgden in de jaren daarna, waarvan velen nog steeds bestaan.⁵⁸

Conclusie

In dit hoofdstuk is beschreven hoe de twee kloostergemeenschappen zijn ontstaan, nadat er eeuwenlang geen kloosters hebben mogen bestaan. De grondwet van 1848 en het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 maakte het mogelijk voor nieuwe congregaties om zich te vestigen en zich te ontwikkelen. Gedurende de jaren daarna groeide de congregaties en breidden hun werkzaamheden uit, zowel in binnen- als buitenland. De jaren daarna kende hoogte- en dieptepunten, maar de congregaties bleven voortbestaan en nieuwe leden aantrekken. Met deze informatie in het achterhoofd kan er in de volgende hoofdstukken gekeken worden naar de verdere ontwikkelingen van de kloosters.

---

⁵⁴ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 61.

⁵⁵ “About Us” Servitium Christi, Geraadpleegd 27 januari 2024, <http://www.servitiumchristi.org/about-us.html>

⁵⁶ Servitium Christi Nederland, *Blijvend onder ons: Veertig jaar seculier instituut Servitium Christi* (Tilburg: Servitium Christi Nederland, 1995), 36 en 59.

⁵⁷ “Associés” Sacramentijnen Amsterdam, Geraadpleegd 21 januari 2024, <https://www.sacramentijnen.nl/home-sss/associés/>

⁵⁸ “History” Fr. André Guitton s.s.s. op [ssscongregatio.nl](https://www.ssscongregatio.nl), Geraadpleegd 1 februari 2024, <https://www.ssscongregatio.org/en/about-us/history.html>

Hoofdstuk 2: *Verandering van spijs doet eten*: Het verloop van het Tweede Vaticaans Concilie

Inleiding

Het vorige hoofdstuk heeft een overzicht gegeven van de totstandkoming van de kloosters en de ontwikkelingen tot aan het Tweede Vaticaans Concilie. Om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt er in dit hoofdstuk stilgestaan bij de veranderingen die het concilie teweeg heeft gebracht. Er zal ook worden gekeken naar hoe de twee kloostergemeenschappen zijn omgegaan met deze veranderingen en hoe ze de ideeën van het concilie hebben geïmplementeerd. In de hoofdstukken hierna zal verder in worden gegaan op hoe dit bij heeft gedragen tot de manier waarop de kloosterlingen nu hun leven indelen.

De Dominicanessen van Neerbosch bestaan als sinds de negentiende eeuw en hebben het proces van modernisering dan ook direct meegemaakt. De Sacramentijnen zijn pas sinds de jaren tachtig in Amsterdam gevestigd en hebben deze omslag dus niet zelf doorgemaakt. Wel merken ze nog steeds de gevolgen ervan, zo blijkt uit het gevoerde gesprek. Geen van de gesproken personen, ook de Dominicanessen niet, waren onderdeel van de congregatie toen het concilie plaatsvond, daarvoor is het helaas te lang geleden. In het archief van de Dominicanessen is wel een ervaring te vinden van een zuster die in ieder geval van 1911 tot 1972 onderdeel uitmaakte van de congregatie. Hoewel deze tekst beknopt is en niet erg ingaat op de specifieke veranderingen is het wel een belangrijk ooggetuigenverhaal van iemand die het zelf heeft meegemaakt.

Het doel van dit hoofdstuk is niet om een volledig beeld te geven van de doorgevoerde veranderingen en de ervaringen van de kloosterlingen. Eerder dient dit hoofdstuk om de lezer een beeld te geven van de dynamiek en het moderniserend vermogen van de katholieke kerk en een inzicht te geven in de gedachtegang van de betrokken katholieken.

Het Tweede Vaticaans Concilie

De jaren zestig waren overal in Europa een rumoerige tijd. Het was een tijd met nieuwe vrijheden, toenemende welvaart, maar ook nieuwe onzekerheden zoals kernoorlog en politieke spanningen. In korte tijd veranderde er veel in de samenleving. De ontzuiling trad toe en steeds meer mensen verlieten de kerk en het religieuze leven. Er kwam meer aandacht voor het

individu en mensen gingen vaker hun eigen pad kiezen, in plaats van die van hun ouders volgen.⁵⁹

Als antwoord op de ontwikkelingen in de westerse maatschappij riep Paus Johannes XXIII in 1962 het Tweede Vaticaans Concilie bijeen. Dit monde uiteindelijk uit in een reeks van vier bijeenkomsten, waarvan de laatste in 1965 plaatsvond. Het doel van het concilie was het moderniseren van de katholieke kerk. Onder de noemer “aggiornamento” (bij de tijd brengen) werden een aantal decreten gepubliceerd die grote veranderingen teweegbrachten in de katholieke levenswijze. Het eerste decreet, het *Sacrosanctum Concilium*, maakte het bijvoorbeeld mogelijk om de mis in de volkstaal te vieren, in plaats van alleen in het Latijn.⁶⁰ Het concilie en de daaruit volgende decreten waren voor veel katholieke instellingen het startsein om ingrijpende veranderingen door te voeren. De vele en snelle veranderingen leidden tot een halvering van de kerkgangers rond de jaren 1970.⁶¹

Ook voor kloostergemeenschappen veranderde er veel na het Tweede Vaticaans Concilie. Het vierde decreet, *Perfectae Caritatis*, beschrijft in grote lijnen wat er moest veranderen om de religieuze gemeenschappen toekomstbestendig te houden. De precieze uitwerking ervan kwam op het bord van de religieuze verbanden, die opgeroepen werden om hervormingskapittels te houden. Het grootste Nederlandse overleg wat hieruit ontstond, het Pastoraal Concilie van 1966-1970, had vooral een toenemende polarisatie en onderlinge spanningen tot gevolg, omdat bleek hoeveel de katholieken onderling van mening verschilden.⁶²

Hoewel de veranderingen die werden doorgevoerd konden verschillen per orde en per kloostergemeenschap, zijn er een aantal hervormingen te herkennen die breed werden gedragen. Zoals de overgang van habijt naar burgerkleding. Tot de jaren zestig waren kloosterlingen uniform en sober gekleed. De kleding bestond vaak uit een lang gewaad, voor vrouwen een kap over het haar, en werd eventueel aangevuld met een kruisje of rozenkrans. Na het Tweede Vaticaans Concilie gingen steeds meer kloosterordes over op burgerkleding, sommigen geheel, anderen deels. Deze kleding was vaak nog wel eenvoudig en net, maar was een grote verandering ten opzichte van het habijt.⁶³

Een ander thema wat veel aandacht kreeg bij de hervormingsgesprekken was de manier van wonen. Veel kloostergemeenschappen gingen experimenteren met het samenwonen in kleinere

---

⁵⁹ James Kennedy, *Een beknopte geschiedenis van Nederland* (Amsterdam: Prometheus, 2018), 349.

⁶⁰ Prins (red.), *Vrijheid & Verwarring*, 44.

⁶¹ Kennedy, *Een beknopte geschiedenis van Nederland*, 350.

⁶² Kennedy, *Een beknopte geschiedenis van Nederland*, 352.

⁶³ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 938.

gemeenschappen, waardoor meer ruimte ontstond voor persoonlijke ontwikkeling. Maar ook het alleen wonen en wonen met broeders en zusters samen of met niet-religieuzen werd uitgetoet. ⁶⁴

Daarnaast vond er ook een verschuiving plaats in het soort werk wat de religieuzen verrichtten en de manier waarop een taak werd toebedeeld. Er was steeds meer aandacht voor individuele talenten en voorkeuren wat maakte dat religieuzen steeds meer invloed hadden in welke taak zij zouden vervullen. Daarnaast veranderde de wereld, en zo ook de “nood” van de wereld, waardoor de taken die de broeders en zusters op zich namen meer divers werden. Er was bijvoorbeeld steeds minder vraag naar het voorzien van lager onderwijs en ouderenzorg, maar meer naar geestelijke zorg.

Dominicanessen van de H. Familie te Neerbosch

Superkatholiken

Eén van de gesprekken die voor deze scriptie is gevoerd was met zuster Therese, die sinds de jaren negentig onderdeel uitmaakt van de Dominicanessen van Neerbosch. Zij heeft het Tweede Vaticaans Concilie niet meegemaakt, maar weet wel veel te vertellen over de veranderingen die bij de Dominicanessen zijn doorgevoerd. Tijdens het gesprek vertelt zij ook hoe zij deze aanpassingen ervaart en wat ze er wel of niet mooi aan vindt. Hoewel dit maar één persoonlijke mening is, geeft het wel een indicatie van hoe de congregatie is omgegaan met de ontwikkelingen en hoe ze vandaag de dag worden ervaren.

Zuster Therese constateert een aantal grote veranderingen. Ten eerste het habijt, voor buitenstaanders de meest opvallende verandering. Bij een klassiek beeld van een kloosterling past een lang wit of grijs gewaad, een kap op het hoofd en sandalen aan de voeten. Na het Tweede Vaticaans Concilie kregen gemeenschappen meer vrijheid om zelf te bepalen wat ze droegen en was het habijt niet meer verplicht. Zuster Therese draagt doorgaans burgerkleding. Alleen op speciale momenten haalt ze haar habijt uit de kast. ⁶⁵

Volgens zuster Therese is de keuze om burgerkleding te dragen een besluit dat past bij de tijd. Vroeger betekende het habijt dat de zusters herkenbaar waren als ze zich buiten de muren van de gemeenschap begaven. Vanaf de jaren vijftig veranderde dat beeld, het habijt werd vooral gezien als iets wat veel afstand creëerde. Het riep bij buitenstaanders een gevoel van

---

⁶⁴ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 940.

⁶⁵ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 5.

hiërarchie op, waarbij de zusters als het ware een soort “superkatholieken” waren die boven de andere mensen stonden, vertelt zuster Therese.⁶⁶

De laatste paar jaren ziet zuster Therese juist weer een schommeling naar de andere kant. Het habijt kan ook gebruikt worden als een getuigenis. Zusters die in habijt de straat op gaan worden wel eens aangesproken door geïnteresseerden. Door het habijt zijn ze herkenbaar en wekken ze nieuwsgierigheid. Voor de zusters is dit een passende manier om te getuigen van hun geloof en anderen daarvan deel te laten maken. Zuster Therese benadrukt dat er voor de Dominicanessen geen “bekeringsdrang” is, maar dat als je ergens vol van bent je dat graag wilt delen. Ze stappen niet zelf op mensen af maar gaan wel met geïnteresseerden in gesprek als ze vragen stellen.⁶⁷

Taal

Een tweede verandering die plaatsvond na het Tweede Vaticaans Concilie is de taal van de mis. Voorheen waren alle gebeden en liederen in het Latijn, maar nu mochten gemeenschappen zelf kiezen welke taal ze wilden gebruiken. Bij de zusters van Neerbosch zingen ze nu een mengeling van allerlei verschillende talen, Nederlands, Engels en Latijn, maar ook Taizéliederen die in allerlei talen bestaan. Zuster Therese is blij met deze toevoegingen en vertelt dat het gebruiken van verschillende talen de zusters op hun eigen manier kan raken. Voor de één kan een lied in de moedertaal veel betekenis hebben, terwijl voor een ander het speciale van een Latijnse tekst juist mooi kan zijn.⁶⁸

Dichterbij

Voor een korte periode heeft ook de congregatie van Neerbosch geëxperimenteerd met het wonen in kleinere gemeenschappen. Gedurende de jaren zestig en zeventig waren er een aantal woningen waar ongeveer vier zusters gehuisvest waren. Zodoende kon de afstand tot de medemens nog verder verkleind worden. Inmiddels zijn de meeste zusters op leeftijd en wonen ze in Huize Roza, wat ingericht is om voor de zusters te kunnen zorgen. De drie nieuwe zusters wonen samen in een ander huis dan het moederhuis.⁶⁹

---

⁶⁶ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 5.

⁶⁷ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 5.

⁶⁸ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 5.

⁶⁹ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 5.

Ik en wij

Als laatste grote verandering noemt zuster Therese de verschuiving van focus op gemeenschap naar meer op het individu, een trend die ze ook in de samenleving terugziet. Sinds 2019 zijn er een drietal nieuwe zusters ingetreden en zuster Therese merkt dat deze relatief jonge zusters in een andere wereld zijn opgegroeid dan de oudere zusters. De samenleving is tegenwoordig meer gericht op “ik” in plaats van de ander. Het is volgens zuster Therese soms zoeken naar een balans in aandacht voor de gemeenschap en aandacht voor het individu, want ook in de kloostergemeenschap is de verschuiving te merken. Vóór het Tweede Vaticaans Concilie hadden de zusters een duidelijke taak, ze werkten in de zorg of het onderwijs of hielden zich bijvoorbeeld bezig met het huishouden van de gemeenschap. Na het Concilie kregen de zusters meer vrijheid om zelf te kiezen wat ze wilden doen. Sommige zusters gingen studeren.⁷⁰

In een later gevoerd gesprek met twee jongere zusters, zuster Nadia en zuster Catharina kwam het generatieverschil ook ter sprake. Zuster Nadia moet een beetje lachen als de vraag komt of ze zich herkent in de uitspraken van zuster Therese met betrekking tot de generatiekloof. Volgens haar zijn de jongere zusters meer gewend om hun mening te uiten, zonder dat daar een verwijt achter schuilt, maar dat de oudere zusters het vaak opvatten als opstandigheid. Zuster Nadia noemt net als zuster Therese dat de recenter ingetreden zusters een andere achtergrond hebben en voor hun intreden andere dingen hebben doorgemaakt dan de oudere zusters. Een overlegcultuur is normaal voor hen, terwijl dat voor de oudere zusters nieuw en spannend is. Dat het niet meer hetzelfde gaat als vroeger zorgt best eens voor schuring tussen de zusters.⁷¹

Oog en oor voor de tekenen van de tijd

Het “aggiornamento” wat tijdens het Tweede Vaticaans Concilie centraal stond is bij de zusters Dominicanessen blijven hangen. Zuster Therese benadrukt het belang van meebewegen met de tijd en waar nodig aan te passen. Ze vertelt over hoe ze ziet dat mensen verschillende manieren hebben om het leven op een religieuze manier in te vullen, maar dat de basis blijft een leven in navolging van Jezus en oog hebben voor de ander.⁷²

---

⁷⁰ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 6.

⁷¹ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 6.

⁷² Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 9.

Ervaring uit de eerste hand

In het archief van de Dominicanessen van Neerbosch is een stuk te vinden waarin de geschiedenis van de congregatie wordt beschreven. Onderdeel van dit boekje is een persoonlijke bijdrage van een zuster die in 1911 ingetreden is bij de congregatie.

In 1972 schreef ze haar ervaringen op in dit boekje. In 1911 zal ze nog jong zijn geweest. Om bij de zusters in te treden moet ze het ouderlijk huis verlaten, iets wat haar zwaar valt omdat er in die tijd nog streng werd geleefd en er na de intrede weinig contact met de familie meer was, behalve eens in het jaar een bezoek en brieven bij bijzondere gelegenheden. Toen ze intrad moest ze wennen aan de strenge regels die er in het klooster golden, waarvan ze velen als eigenaardig heeft ervaren. Zo werd er bij de maaltijd één mes per twee zusters gedeeld en moest een kop thee met twee handen worden vastgehouden.⁷³

De zuster kaart aan dat er wel eens gezegd wordt, door andere zusters, dat het leven vroeger beter was, maar daar kan ze zich niet in vinden. Die tijd vond ze streng en hard, de tijd waarin ze leefde toen ze deze tekst opstelde was veel menselijker.⁷⁴ Hoewel ze het dus niet expliciet benoemd komt in de tekst wel naar voren dat de zuster blij is dat er dingen zijn veranderd ten opzichte van vroeger.

De Congregatie van het Allerheiligst Sacrament

Eerste leefregel

Na het Tweede Vaticaans Concilie werden er door de Sacramentijnen tussen 1969 en 1971 enkele kapittelzittingen gehouden met als doel concrete uitwerking te geven van het *Perfectae Caritatis*. Er was in die tijd, en zelfs al daarvoor, een tweedeling te herkennen binnen de Sacramentijnen, aan de ene kant de wat jongere, progressievere religieuzen en aan de andere kant een oudere conservatievere groep. Er volgden discussies over waar de stichter van de orde, pater Eymard, de nadruk had willen leggen en over of er zaken moesten veranderen om mee te gaan met de tijd of juist niet.⁷⁵

Naar aanleiding van de gesprekken die de kapittelzittingen voortbrachten is er aangezet tot het schrijven van een eerste leefregel, gebaseerd op geschriften die pater Eymard heeft achtergelaten, maar passend gemaakt voor de huidige tijd. De nieuwe leefregel werd pas in 1981 ingestemd en in 1984 goedgekeurd door het Vaticaan. Veel van de zaken die in de leefregel

---

⁷³ ENK, AR-P012 – 2058, “Verhandeling "Terugblik, 1848-1973" over de geschiedenis van de congregatie van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 1973.”

⁷⁴ ENK, AR-P012 – 2058, “Verhandeling "Terugblik, 1848-1973" over de geschiedenis van de congregatie van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 1973.”

⁷⁵ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 90.

waren vastgelegd waren inmiddels al geïmplementeerd in de Nederlandse gemeenschappen.⁷⁶ De leefregel bestaat uit 61 individuele richtlijnen over hoe het leven van een Sacramentijn ingevuld dient te worden. Het is geen exacte handleiding, eerder een verzameling aan idealen waarnaar gestreefd wordt. De daadwerkelijke geloften staan opgesteld in leefregel nummer 15 tot 19.⁷⁷ De drieslag kuisheid, armoede en gehoorzaamheid is hiervan de basis. De inhoud van de leefregel komt uitgebreider aan bod in het derde hoofdstuk van deze scriptie.

Vrijheid & Vorming

Omdat de Congregatie van het Allerheiligst Sacrament voor het Tweede Vaticaans Concilie geen leefregel had is het lastig na te gaan wat er naar aanleiding van het concilie concreet is veranderd. In gesprek met de overste van de congregatie in Amsterdam, pater Aad van Ruitens, en associé Diana Janssen, komt echter wel naar voren dat het Tweede Vaticaans Concilie is ervaren als een opening naar meer vrijheid, wat ook bij de Sacramentijnen heeft geleid tot een teruglopend ledenaantal. Ook benoemen ze het belang van het meegaan met de tijd en het oog hebben voor de veranderende wereld.⁷⁸

Daarnaast benadrukken ze ook nu het belang van het individu. Voor iedereen is de weg naar het religieuze leven anders. Er is voor de associés geen vastgestelde leertijd of leerplan. Diana vertelt dat de vorming niet afgelopen is nadat er een gelofte is afgelegd, maar dat er sprake is van een permanente vorming, de broeders en leken blijven constant bezig met het leren en leven naar het voorbeeld van Eymard.⁷⁹

Continuïteit

Wat onveranderd is gebleven is de waarde van de Eucharistie. In het gesprek en tijdens een rondleiding door het gebouw en de kapel kwam dit meermaals naar voren. Overste van Ruiten vertelt dat de liefde van Jezus zichtbaar wordt door de monstrans, de houder waarin de hostie wordt getoond. Het laat de bezoekers van de mis weten dat Jezus dichtbij is. Ook aanbidding is vandaag de dag nog een belangrijk onderdeel van de congregatie. Samen met enkele andere kerken in Amsterdam houden ze een 24-uurs aanbidding in stand, waarbij op elk moment van de dag ergens aanbidding plaatsvindt.⁸⁰

Terug naar de oorsprong

---

⁷⁶ Verhoeven (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 95.

⁷⁷ Van Dam, *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland*, 15.

⁷⁸ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 8.

⁷⁹ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 4 en 5.

⁸⁰ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 6.

Lange tijd was er weinig aandacht geweest voor de teksten die pater Eymard heeft nagelaten, maar door het verschijnen van nieuw onderzoek en biografieën werd het voor de religieuzen mogelijk zich meer te verdiepen in het leven en gedachtengoed van hun stichter. In 2022 verscheen voor het eerst een in het Nederlands vertaalde biografie over het leven van Eymard, die bijdroeg aan een hernieuwde intensivering van het bestuderen van zijn leven.⁸¹ Voor de Sacramentijnen vormen dergelijke publicaties een bron van inspiratie om uit te leven. Een nadere bestudering van deze teksten volgt in hoofdstuk drie van deze scriptie.

Conclusie

Dat het Tweede Vaticaans Concilie veel impact heeft gehad is bij beide kloostergemeenschappen goed terug te zien. Bij de Dominicanessen zijn veel aanpassingen doorgevoerd die ook bij andere kloostergemeenschappen terug te zien zijn. Zoals het afschaffen van het verplichte habijt, de nieuwe vormen van samenwonen in kleinere gemeenschappen en het versoepelen van de restricties rond de liturgie. Daarnaast is er meer ruimte gekomen voor het individu, iets wat niet direct aangewakkerd is door het concilie, maar door de samenhangende maatschappelijke ontwikkelingen zo is gevormd. De zusters die nu intreden zijn die manier van denken meer gewend en hebben een andere jeugd gehad dan de oudere zusters. Zuster Therese en de zuster die de ervaring heeft geschreven die gevonden is in het archief vertellen echter dat het na het Tweede Vaticaans Concilie niet stopte, maar dat de gemeenschap door bleef ontwikkelen. De basis is hetzelfde gebleven, oog voor Jezus en voor de ander hebben.

Ook bij de Sacramentijnen is een hoop veranderd naar aanleiding van het concilie. Er kwam voor het eerst een eigen leefregel en volgens de gesproken personen kwam er meer persoonlijke vrijheid en aandacht voor het individu. Ook bij hen bleef de basis hetzelfde, de aandacht voor de eucharistie en het leren van het leven van de stichter, pater Eymard. De gemeenschap blijft zich door ontwikkelen door steeds opnieuw te kijken hoe ze het beste kunnen aansluiten bij de huidige maatschappij.

Het Tweede Vaticaans Concilie was het startsein van een golf aan veranderingen en bewustzijn die nog steeds doorwerkt in de huidige kloosters. Er is in de decennia daarna een hoop veranderd bij de kloosterordes. De goedkeuring en aanmoediging vanuit Rome was nodig om te reflecteren op de stand van zaken en ruimte te maken om mee te ontwikkelen met de tijd.

---

⁸¹ Pelletier, *Morgen zal het te laat zijn* en Sacramentijnen Amsterdam, “Nederlandstalige biografie over pater Eymard verschenen” op sacramentijnen.nl. Gepubliceerd 16 juni 2022.
<https://www.sacramentijnen.nl/uncategorized/nieuwe-biografie-pater-eynard/>

Dit hoofdstuk heeft een overzicht gepresenteerd van de doorgevoerde veranderingen en de overwegingen daarachter. Met deze informatie kan in het volgende hoofdstuk verder in gegaan worden op persoonlijke ervaringen, om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

Hoofdstuk 3: *In hart en nieren*: Kloosterleven in de moderne maatschappij

Inleiding

In dit hoofdstuk staat de huidige levenswijze van de kloosters centraal. De situatie in de twee kloostergemeenschappen wordt vergeleken met algemene literatuur over Nederlandse kloosters. De leefregels die al eerder kort aan bod zijn geweest zullen nader worden bestudeerd en de ervaringen van de gesproken kloosterlingen worden weergegeven. De informatie voor dit hoofdstuk is zowel gebaseerd op literatuur als de gevoerde gesprekken. De informatie uit de gesprekken geeft een reflectie op de literatuur en laten zien hoe het er in de praktijk aan toe gaat bij de twee gemeenschappen. Per gemeenschap is het leven erg divers en ook binnen de congregaties verschilt het leven van persoon tot persoon. Dit hoofdstuk zal daarom geen volledig beeld geven van alle verschillende aspecten die een onderdeel kunnen zijn van het kloosterleven, maar wel een degelijke indicatie over hoe het kloosterleven tegenwoordig wordt ingevuld. De informatie over de Dominicanessen is verkregen uit gesprekken met zusters Nadia en Catharina, twee relatief jonge zusters die nog maar sinds een paar jaar verbonden zijn aan de congregatie. Voor het stuk over de Sacramentijnen is gesproken met overste Aad van Ruiten en associé Diana Janssen, de eerste al lange tijd verbonden aan de gemeenschap, de laatste pas sinds een paar jaar.

Kloosterleven in de moderne maatschappij

Het kloosterleven van de meeste broeders en zusters begint met een proefperiode, die doorgaans uit meerdere stadia bestaat; oriëntatie, postulaat, noviciaat en uiteindelijk het afleggen van de eeuwige geloften. In elk van de fasen maakt een potentiële kloosterling meer kennis met het kloosterleven en word getoetst of de persoon geschikt is en bij de gemeenschap past. Na het Tweede Vaticaans Concilie kwam er meer bewuste aandacht voor dit proces, om vroegtijdig uittreden te voorkomen. Er werden diverse pogingen gedaan om het vormingsproces opnieuw vorm te geven.⁸² Elke kloostergemeenschap geeft zijn eigen draai aan de precieze uitwerking van deze beginperiode. Het kan in totaal wel zo'n vier à vijf jaar duren voor een kloosterling officieel is ingetreden.⁸³

Dan begint het kloosterleven pas echt. Zoals eerder genoemd hebben congregaties doorgaans een leefregel waar zij naar leven. Een leefregel is meestal opgesteld door de stichter

---

⁸² Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 734.

⁸³ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 620.

van de kloosterorde, of een aangepaste versie van een reeds bestaande regel. Leefregels geven idealen en beginselen waarop het kloosterleven is gegrond.⁸⁴ Veel kloosterregels voor actieve gemeenschappen zijn gebaseerd op die van Augustinus en bevatten daarom veel overeenkomsten. Een terugkerend thema in de meeste regels is gehoorzaamheid, armoede en kuisheid. De kloosterregel wordt aangevuld met constituties, die per klooster kunnen verschillen. Dit is een concrete uitwerking van de enigszins algemene richtlijnen van de kloosterregels. Naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie werden sommige leefregels vernieuwd of werden de concrete uitvoeringen ervan versoepeld.⁸⁵

Kloosterordes richten hun blik daarnaast ook vaak tot hun stichter. Uit het leven en schrijven van deze persoon worden lessen getrokken en richtlijnen geformuleerd.⁸⁶ Dit geeft de kloosterlingen houvast en richting voor hoe ze het leven moeten vormgeven.⁸⁷ Veel kloosterorden zijn dan ook vernoemd naar hun stichter, zoals de Dominicanessen vernoemd zijn naar Dominicus.

Voorheen hielden kloosterlingen, vooral vrouwen, zich voornamelijk bezig met het geven van onderwijs of taken in de zorg. Mannen voerden vaak ook fysiek werk uit.⁸⁸ Dat is tegenwoordig heel anders. Het was inmiddels niet meer ongebruikelijk om als vrouwelijke religieus een hogere opleiding te hebben voltooid, hoe kon men anders zelf les geven, maar de werkzaamheden vonden nog steeds grotendeels plaats in dezelfde sectoren.⁸⁹ Vanaf de jaren zestig werd het voor vrouwen ook mogelijk om theologie te studeren.⁹⁰ Bij enkele kloosterordes is het nu heel normaal om voorafgaand of tijdens het kloosterleven een studie te volgen, in theologie of een ander vak.⁹¹ Na het Tweede Vaticaans Concilie werd het ook mogelijk om buiten de kloostermuren een betaalde baan te zoeken, wel vaak met een pastorale inslag.⁹²

Wat de katholieke kerk samenbindt is het volgen van een gezamenlijke liturgie. Waar je ook bent, de mis die gehouden wordt is hetzelfde als in een andere kerk of in een andere taal. De invulling van de vaste gebeden en de mis is hetzelfde voor iedereen. Gebed, gezamenlijk of persoonlijk, blijft een belangrijk onderdeel van het religieuze leven.

---

⁸⁴ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 38.

⁸⁵ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 888 en 998.

⁸⁶ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 654.

⁸⁷ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 834.

⁸⁸ Prins (red.), *Vrijheid & Verwarring*, 52.

⁸⁹ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 143.

⁹⁰ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 964.

⁹¹ Onbekende maker, "Welke religieus (M/V) ben jij? Kieswijzer" folder waarschijnlijk uitgegeven door de Dominicanessen van Neerbosch, bevat een kieswijzer en omschrijvingen van verschillende soorten kloostergemeenschappen en een overzicht van nog bestaande kloostergemeenschappen in Nederland.

⁹² Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex Caritate*, 963.

Dominicanessen van de H. Familie te Neerbosch

De Dominicanessen van Neerbosch zijn, zoals de naam al doet vermoeden, onderdeel van de orde van Dominicus. In de tijd dat de Dominicanenorde werd gesticht was de Regel van Augustinus verplicht voor alle nieuwe kloosterorden, waardoor ook de Dominicanen deze regel overnamen. Dominicus vulde deze regel aan met eigen constituties, een praktische uitwerking van de idealen van de leefregel.⁹³ De regel van Augustinus wordt nog steeds bij de Dominicanessen nageleefd.⁹⁴

De regel van Augustinus

De kloosterregel van Augustinus bestaat uit acht onderdelen, waarvan de grootste gaat over gedrag.⁹⁵ Het eerste deel, “Eendracht” wijst erop dat het leven sober ingericht dient te worden en dat men niet op zoek moet gaan naar aardse rijkdom. Het deel “Gebed” is verrassend beperkt en verteld enkel wat er wel en niet gezongen moet worden en waar de gebedsruimte voor dient. De daarop volgende delen zijn eveneens redelijk globaal. Bij “Gedrag” staat bijvoorbeeld dat het niet de bedoeling is om opvallende kleding te dragen, maar er staat niet welke kleding dan wel gedragen moet worden. In de Huisregels die de leefregel vergezellen staan enkele concretere richtlijnen. Zoals de tijden van de dagindeling en dat het werk dient plaats te vinden “van de ochtend tot het zesde uur.”⁹⁶

De regel van Augustinus is een humane regel. Er is balans tussen de voorschriften en de behoeften van de mens. De regel voor het vasten biedt bijvoorbeeld een uitzondering als de gezondheid van een persoon het niet toelaat om deel te nemen.⁹⁷ Het is een regel gericht op stadskloosters en kloosterlingen die regelmatig het klooster verlaten.⁹⁸

In gesprek met zusters Therese, Nadia en Catharina komt de leefregel geen enkele keer ter sprake. Op de website van de congregatie is wel te vinden dat ze inderdaad nog steeds de Regel van Augustinus naleven, maar op de vraag hoe hun leven in het klooster eruit ziet, komt vooral naar voren dat er uit gegaan wordt van eigen verantwoordelijkheid en dat er persoonlijke vrijheid is om bepaalde zaken in te vullen hoe de zusters zelf willen.⁹⁹

---

⁹³ Monteiro, *Gods Predikers*, 21.

⁹⁴ “De regel van Augustinus” op [Dominicanessenvanneerbosch.nl](https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl). Geraadpleegd 17 februari 2024. <https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl/de-regel-van-augustinus/>

⁹⁵ Fens (inleiding) en Hunink (vertaling), *De regel van Augustinus*, 37.

⁹⁶ Fens en Hunink, *De regel van Augustinus*, 47.

⁹⁷ Fens en Hunink, *De regel van Augustinus*, 9.

⁹⁸ Fens en Hunink, *De regel van Augustinus*, 10.

⁹⁹ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 4.

Open ontvangst

Bij de Dominicanessen van Neerbosch is de proefperiode op een redelijk traditionele manier vormgegeven. Er is een periode van oriëntatie, gevolgd door een noviciaatsjaar waarnaar een kandidaat een tijdelijke professie van drie jaar ingaat. Uiteindelijk volgt het afleggen van de eeuwige geloften.¹⁰⁰ Tegelijkertijd is deze periode ook verschillend per persoon. Steeds vaker treden zusters in op relatief late leeftijd. Volgens zuster Nadia mag er dan vanuit gegaan worden dat deze zusters voor hun proefperiode al enige ontwikkeling hebben doorgemaakt en sneller klaar zijn voor het op zich nemen van verantwoordelijkheid dan jongere zusters.¹⁰¹

Wat onveranderd is gebleven is de plaats die gebed inneemt in het leven van de Dominicanessen, al is de manier waarop wel enigszins gemoderniseerd. Niet alleen de taal, waar in hoofdstuk twee al bij stil is gestaan, maar ook de middelen voor het gebed zijn vernieuwd. De jonge zusters gebruiken een app, waarbij precies de tekst staat voor het getijdengebed.¹⁰² Drie keer per dag – één keer in de ochtend en twee keer in de avond – komen de zusters samen in de kapelruimte van hun gebouw om samen het getijdengebed te bidden.¹⁰³

Voorbeeld doet volgen

In de kapelruimte in het huis van de jonge zusters staat in de hoek van de kamer een klein beeldje van Dominicus, de stichter van de kloosterorde. De zusters moeten even nadenken over de vraag hoe het verhaal van Dominicus eigenlijk gaat, maar leggen uiteindelijk in een paar zinnen uit hoe het zit.¹⁰⁴ Anders dan bij de Sacramentijnen, waarover verderop in dit hoofdstuk meer te lezen is, heeft de stichter van de congregatie voor de Dominicanessen geen prominente rol meer. Dominicus wordt eerder gezien als een voorbeeld waar men wel van kan leren, maar niet iemand die verheerlijkt hoeft te worden.¹⁰⁵

Ontwikkeling en ontplooiing

Bij de Dominicanessen van Neerbosch is er veel aandacht voor persoonlijke ontwikkeling, niet alleen op het gebied van geloof, maar ook op intellectueel niveau. Zowel zuster Nadia als zuster Catharina volgen een studie aan de universiteit. Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven kwam er na het Tweede Vaticaanse Concilie meer ruimte binnen de kloosters om een eigen taak

---

¹⁰⁰ “Een verbintenis met de congregatie” op [Dominicanessenvanneerbosch.nl](https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl). Geraadpleegd 15 februari 2024. <https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl/een-verbintenis-met-de-congregatie/>

¹⁰¹ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 4.

¹⁰² App “Getijdengebed” Uitgegeven door Tiltenberg.

¹⁰³ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 8.

¹⁰⁴ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 10.

¹⁰⁵ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 1 en 7.

te kiezen. De Dominicanessen van Neerbosch hechten veel waarde aan de mogelijkheid om op een hoger niveau te kunnen studeren en ook op die manier iets bij te dragen aan de wereld.¹⁰⁶

Naast de studie besteden de jonge zusters ook veel tijd aan parochiale taken. Zuster Nadia gaat voor bij vieringen en leid enkele gespreksgroepen en zuster Catharina besteed daarnaast ook veel tijd aan het vergroten van de naamsbekendheid van de congregatie. Ze maakt folders en plaatst filmpjes op het internet onder andere over het leven als religieuze maar ook uitlegvideo's over christelijke thema's.¹⁰⁷ Hieruit blijkt dat de zusters zoeken naar passende, moderne manieren om mensen te bereiken. Waar het vroeger via de pastoor van de kerk of via de school ging, moeten de zusters nu creatieve manieren bedenken om het geloof uit te dragen.

De Congregatie van het Allerheiligst Sacrament

Het gebouw van de Sacramentijnen te Amsterdam bevindt zich midden in de bruisende stad. Achter een kleine, onopvallende deur zit een groot huis verborgen met verschillende ruimtes. Het huis biedt ook een binnendoor toegang naar de Begijnhofkapel, een voormalige schuilkerk die, zoals Diana verteld, vorig jaar nog gerenoveerd is. De gemeenschap heeft zich nu ongeveer 33 jaar in Amsterdam gevestigd, daarvoor bevond de congregatie zich in Limburg.¹⁰⁸

Lange tijd was het een kleine gemeenschap, ook nu telt de congregatie slechts vier broeders. Overste pater van Ruiten vertelt dat de gemeenschap lange tijd heeft gebeden voor de komst van nieuwe intredes, maar die kwamen er niet. Er waren wel mensen die aansluiting zochten, maar die wilden niet volledig intreden. Zo ontstond er een nieuwe stroom aan associés, waarvan er intussen ongeveer twintig aan de congregatie zijn verbonden.¹⁰⁹

Vanaf het begin had de stichter, pater Eymard, benadrukt dat er ruimte moest zijn voor een dergelijke derde orde, maar lange tijd was daar weinig mee gedaan. Met de komst van deze nieuwe stroom associés moest er opnieuw een manier worden gevonden om een zo goed mogelijke aansluiting te vinden. De traditionele proeftijd, met een vastgestelde tijdsplanning bleek hier niet bij te passen. De aanloop naar het worden van associé bij de Sacramentijnen is bij iedereen anders. Diana noemt het maatwerk, er wordt gekeken naar waar iemands talenten liggen en waar iemand het beste past. Omdat Diana een gereformeerde opvoeding heeft gehad

---

¹⁰⁶ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 7

¹⁰⁷ Youtubekanaal "Dominicanessen van de Heilige Familie"
<https://www.youtube.com/@DominicanessenHeiligeFamilie/videos>

¹⁰⁸ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 1.

¹⁰⁹ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 2 en 10.

heeft zij bijvoorbeeld meer tijd besteed aan het bijleren over katholieke gebruiken dan een katholiek opgevoede associé zou doen.¹¹⁰

Leven naar het leven van pater Eymard

Daarnaast besteden de Sacramentijnen en associés een aanzienlijk deel van hun tijd aan het bestuderen van het leven van pater Eymard. Zoals gezegd zijn er in de laatste paar jaren steeds meer biografieën over zijn leven uitgebracht wat nieuwe stof voor studie geeft.¹¹¹

Er wordt ook stilgestaan bij de geboortedag van pater Eymard en er worden reizen georganiseerd naar plekken waar hij heeft gewoond en gewerkt. Pater Eymard is voor de Sacramentijnen een belangrijk figuur waarover ze vol bewondering spreken. In tegenstelling tot de Dominicanessen neemt de stichter een prominente plek in, in het leven van de Sacramentijnen. Dit is enigszins opmerkelijk, gezien bij de Sacramentijnen de naam van de stichter niet terug te vinden is in de naam van de orde en het daarom niet vreemd zou zijn om te denken dat juist het tegengestelde het geval is.¹¹²

Leefregel

De leefregel staat bij de Sacramentijnen nog hoog in het vaandel, in tegenstelling tot bij de Dominicanessen. Tijdens het gesprek met pater Van Ruiten en associé Diana wordt er regelmatig naar gerefereerd. Het bestuderen van de regel is voor Diana dagelijkse kost, vertelt ze, het is een studie die nooit ophoudt.¹¹³ De leefregel van de Sacramentijnen is niet door de stichter pater Eymard zelf opgesteld, maar meer dan een eeuw na zijn dood gevormd op basis van zijn geschriften. Dat de regel is geïnspireerd op de overtuigingen van pater Eymard wordt meteen duidelijk in de eerste regel: “[...] Geïnspireerd oor de heilige Petrus Julianus Eymard vormen wij een religieuze gemeenschap gewijd aan de eucharistie.” Anders dan bij de leefregel van Augustinus staat dus naast God ook de stichter centraal. De daaropvolgende regel, nummer twee, is haast een lofzang naar pater Eymard, blijkt uit de opsomming van alle goede werken die hij tijdens zijn leven heeft verricht.¹¹⁴

Eén van de vijf delen waarin de leefregel is onderverdeeld is geheel gewijd aan de betekenis, toepassing en uitwerking van de eucharistie. Het is gelijk ook het langste onderdeel van de leefregel met 22 van de totaal 65 regels.

---

¹¹⁰ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 5.

¹¹¹ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 4.

¹¹² Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 7.

¹¹³ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 4.

¹¹⁴ Congregatie van het Allerheiligste Sacrament, *Leefregel*, (Nijmegen: Brakkenstein, 1972), 8.

Dat de regel is geschreven naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie is duidelijk terug te lezen in de tekst. Zo is er bijvoorbeeld regel 39: “Nieuwe taal” waarin wordt vastgesteld dat de congregatie zich als doel stelt om te blijven mee veranderen met de tijd en de taal te blijven spreken van de mensen van nu.¹¹⁵ Het deel “Een gemeenschap op weg naar de toekomst” werkt dit ideaal verder uit en pleit voor een voortdurend bewustzijn en blijvende vorming.¹¹⁶

Voor de associés is er een aparte leefregel, die slechts 24 regels bevat in plaats van de 65 voor de paters en broeders. Hoewel zij dus niet gebruik maken van dezelfde regel blijkt uit het feit dat er de moeite is genomen een aparte regel te maken wel dat de associés als volwaardig worden gezien en echt bij het kloosterleven worden betrokken. Een aparte regel betekent niet dat er een hiërarchie is, maar dat er voor de associés een leefregel is gemaakt die beter bij hun leven aansluit. Niet alle regels uit de eerdergenoemde leefregel passen namelijk bij het leven van een associé, bijvoorbeeld regel 48 waarin idealen over het noviciaat beschreven staan en er nadrukkelijk wordt benoemd dat een kandidaat die het noviciaat doorloopt zich bewust moet zijn dat hij anders is dan de leken.¹¹⁷ Dat geldt uiteraard niet voor de associés, zij zijn immers leken.

Waar je vol van bent wil je delen

Net als bij veel andere kloostergemeenschappen zijn er vaste tijden en rituelen voor gebed en aanbidding. De regelmaat waarmee dit plaatsvindt geeft voor Diana en pater van Ruiten rust en ruimte om na te denken. De vieringen zijn open voor geïnteresseerden van buiten de gemeenschap. Voor de Sacramentijnen is dit ook een manier om met mensen in contact te komen. Het is steeds meer nodig om actief met mensen in gesprek te gaan en naar mensen te luisteren.¹¹⁸

Conclusie

De wereld veranderd en zo verandert het leven in de kloosters ook. Vooral na het Tweede Vaticaans Concilie zijn een aantal kloosterordes minder streng gaan leven en meer gaan kijken naar de behoefte van het individu. Maar ook daarna zijn er nog veel dingen veranderd, al ging dat meer geleidelijk.

---

¹¹⁵ Congregatie van het Allerheiligste Sacrament, *Leefregel*, 34.

¹¹⁶ Congregatie van het Allerheiligste Sacrament, *Leefregel*, 41-46.

¹¹⁷ Congregatie van het Allerheiligste Sacrament, *Leefregel*, 44.

¹¹⁸ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 5 en 6.

Zowel in de gesprekken met de Dominicanessen als de Sacramentijnen kwam naar voren hoe er nu meer dan ooit gekeken moet worden naar een passende persoonlijke weg met het kloosterbestaan. De Sacramentijnen houden daarbij nog sterk vast aan hun leefregel, die tenslotte nog maar sinds de jaren tachtig bestaat. Net als bij andere kloosterorden is de omgang met de leefregel bij de Dominicanessen minder streng. Vooral de jongere zusters geven aan dat er een verschuiving is geweest van strakke regels naar het meer gebruiken van eigen inzicht. De leefregel is niet langer een absolute wet, er wordt meer vertrouwd op de actieve houding van de zusters.

Uit de gesprekken kwam naar voren dat de Sacramentijnen veel bezig zijn met het leven en gedachtegoed van hun stichter en hier veel uit putten. Bij de Dominicanessen is dat minder sterk aanwezig en fungeert Dominicus vooral als voorbeeld. Bij beide kloosterorden is de stichter wel een bron van inspiratie waar van geleerd kan worden.

Ook het intreden is de laatste decennia bij beide kloostergemeenschappen veranderd. De associés van de Sacramentijnen genieten een geheel aangepaste op maat gemaakte proefperiode. De Dominicanessen houden zich nog grotendeels vast aan de gebruikelijke manier, maar met ruimte voor persoonlijke aanpassingen en maatwerk. Ook hier bleek er behoefte aan deze aangepaste proeftijd omdat de maatschappij veranderde en de aanloop naar het kloosterleven voor veel religieuzen er anders uitzag dan vroeger.

Omdat veel gemeenschappen krimpen of klein blijven is er behoefte aan verbinding in bredere zin. Zowel de Dominicanessen als de Sacramentijnen hebben hun blik naar buiten gericht. Op andere kloosterlingen in het buitenland, maar ook op de nabijere medemens. De Dominicanessen zijn op zoek naar creatieve manieren om in deze tijd mensen te bereiken en gebruiken daar onder andere sociale media platforms voor. De Sacramentijnen hebben een gebouw midden in de Amsterdamse binnenstad, waar geïnteresseerden zo naar binnen kunnen lopen. Zo proberen beide gemeenschappen open te staan voor anderen en bereikbaar te zijn voor vragen. In een wereld die snel veranderd is het voor de kloostergemeenschappen van belang om verbinding te blijven zoeken en onderhouden met de mensen om hen heen.

Net als bij andere kloosterorden is er ruimte gekomen voor kloosterlingen om zich breder te ontplooiën. De jonge zusters Dominicanessen volgen een studie aan de universiteit. Omdat de associés van de Sacramentijnen op zichzelf wonen en maar gedeeltelijk onderdeel uitmaken van het religieuze leven blijft er ruimte over voor andere taken, zoals studie of werk.

Al is de vorm veranderd, de regelmaat van de gebeden en aanbidding is gebleven, zowel bij de Sacramentijnen als bij de Dominicanessen. Voor de kloosterlingen is gebed een manier

om verbinding te vinden met elkaar en met God. De manier waarop is veranderd, de taal en de middelen zijn gemoderniseerd, maar de inhoud blijft hetzelfde.

De grondslag van het leven als kloosterling, de leefregel, heeft niet in beide kloostergemeenschappen dezelfde positie. De Dominicanessen houden er niet meer zo streng aan vast en vertrouwen ook op eigen verantwoordelijkheid en inzicht. De Sacramentijnen hebben de regel nog scherp in het vizier en zijn veel bezig met het bestuderen en in de praktijk brengen ervan. Voor de associés is zelfs een eigen leefregel opgesteld.

Kloostergemeenschappen waren altijd verschillend van elkaar. Maar door de vrijheden van het Tweede Vaticaans Concilie kregen de gemeenschappen nog meer ruimte om hun eigen weg te zoeken. In dit hoofdstuk is naar voren gekomen hoe twee verschillende kloostergemeenschappen om zijn gegaan met deze beweging. Dat waar het concilie voor bedoeld was is in de praktijk uitgevoerd en vormgegeven. De Dominicanessen en de Sacramentijnen hebben eigen keuzes gemaakt en hun eigen pad gevolgd. Maar de kern bij beide gemeenschappen blijft hetzelfde: leven voor God en voor de naaste. Een voortdurende leerweg om te groeien in geloof en naastenliefde.

Hoofdstuk 4: *Heil zoeken*: Persoonlijke drijfveren bij de weg naar het klooster

Inleiding

In dit hoofdstuk staan de beweegredenen, de persoonlijke argumenten om voor het kloosterleven te kiezen, centraal. In deze scriptie worden de afgelopen zes decennia van het Nederlandse kloosterleven geanalyseerd en wordt er gekeken hoe dit is ontwikkeld en welke factoren hebben bijgedragen aan het vormen van de kloosters zoals ze nu zijn. Als resultaat van de veranderingen, vooral die na het Tweede Vaticaans concilie, zoals behandeld in het tweede hoofdstuk, kan het zijn dat de kloosters tegenwoordig een andere soort mensen aantrekken dan vroeger en dat de weg naar het klooster toe anders is vormgegeven. In dit hoofdstuk zal worden gekeken of dat inderdaad zo is of dat er vooral continuïteit is te zien in de soort mensen die naar het klooster trekken en of hun weg daarnaar toe anders of gelijk is vormgegeven.

Wederom wordt er eerst een beroep gedaan op de algemene literatuur, om een kader te schetsen van hoe in andere onderzoeken wordt beschreven hoe dit proces in het verleden verliep en welke gedachten er speelden bij potentiële kloosterlingen om wel of niet het klooster in te gaan. Er wordt nagegaan welke factoren invloed hebben gehad op het keuzeproces van de aspirant-kloosterlingen. Daarnaast wordt er gekeken naar de informatie die is gewonnen uit de gesprekken met de hedendaagse kloosterlingen. Tijdens de gesprekken is er gevraagd naar hun redenen voor intreden bij de kloostergemeenschap waar ze op dit moment lid van zijn, maar ook naar de zoektocht die daar aan vooraf ging. Deze persoonlijke verhalen worden vergeleken met de literatuur om te kunnen constateren of er een verschil te zien is of juist niet.

De informatie van de gesprekken wordt aangevuld met literatuur dat door de zusters zelf is geschreven. Een paar Dominicanessen en een vrouw die als leek is verbonden aan de Sacramentijnen hebben hun ervaringen uitgegeven als boek. Hierin komen persoonlijke vragen en overwegingen aan bod en laten ze zien op welke basis zij hun keuze voor het religieuze leven hebben gemaakt.

Een blik naar het verleden

De keuze voor het klooster was vaak geïnspireerd door iemands sociale omgeving. Men had bijvoorbeeld enkele familieleden in het klooster of kreeg op de katholieke school les van zusters of broeders. Al dan niet aangemoedigd door de ouders, voor wie het een eer was om een kind in het klooster te hebben, zetten de jonge meisjes en jongens de eerste stap richting het klooster.

Wanneer een kloosterling intrad betekende dat echter wel dat er vanaf dan maar beperkt contact met de familie zou zijn, waardoor de keuze niet altijd even makkelijk was.¹¹⁹

Ook voor zusters die een protestantse opvoeding hebben gehad speelde de sociale omgeving een belangrijke rol bij de weg naar het klooster. Via vrienden of kennissen kwamen ze bijvoorbeeld in aanraking met de katholieke kerk, waarna ze zich bekeerden tot het katholicisme en intraden bij het klooster.¹²⁰

Roeping

Het leven in het klooster is een antwoord op de roeping die de religieuze ontvangt. Een roeping wordt gezien als de vraag van God om het klooster in te gaan, waar de religieuze “ja” op dient te antwoorden. De roeping is als het ware een “uitverkiezing van God”, het is iets wat voor mensen niet te doorgronden is. Zonder roeping vindt er geen groei en verlangen plaats. Maar na de roeping krijgt de religieuze wel zelf de keus om er al dan niet op te antwoorden.¹²¹ Er is voldoende literatuur waarmee iemand na kan gaan of een roeping echt is of niet en hoe er naar gehandeld moet worden. In 1956 verscheen het boekje *Ben ik geroepen? Praktische roepingsvragen* van bisschop Mgr. Louis Laravoire Morrow s.t.d., een handleiding waarmee jonge gelovigen kunnen nagaan of de roeping die ze hebben ervaren echt is en wat ze er vervolgens mee dienen te doen. Volgens Morrow kan een roeping zich al uitten in een gehoorzaam en kuis leven en een vurige wens om priester te worden.¹²² In het in 1965 verschenen boekje van het Belgische Nationaal Centrum voor Roepingen, *Religieuze... waarom?* benadrukt zuster Françoise van der Meersch dat een roeping in eerste instantie angst kan oproepen, maar dat er niet gevreesd moet worden dat de roeping daarom niet echt is.¹²³

Zoektocht voor jezelf

Er kunnen veel verschillende redenen zijn om het klooster op te zoeken. Sommige zusters of broeders zochten verstillings en diepgang en vonden rust in de gebeden en gezangen van het religieuze leven. Anderen zagen het kloosterleven als een mogelijkheid om anderen te helpen en te delen van de rijkdom die zij zelf mochten ontvangen. Weer anderen hoopten in het klooster hun intellectuele talenten te ontwikkelen en zich in te zetten voor het werk van de

---

¹¹⁹ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 625.

¹²⁰ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 628-629.

¹²¹ Françoise van der Meersch, *Religieuze... waarom?* (Brussel: Nationaal Centrum voor Roepingen, 1966), 17-18.

¹²² Louis Laravoire Morrow, *Ben ik geroepen?: Praktische roepingsvragen* (Averbode: Werk der Goede Pers, 1956), 12.

¹²³ Van der Meersch, *Religieuze... waarom?*, 21.

congregatie.¹²⁴ Verlangen naar het kloosterleven kan ontstaan op vroege of late leeftijd, geleidelijk groeien of plots de kop opsteken.

De keuze om de rest van je leven in een klooster door te brengen is niet iets wat over één nacht ijs gaat, noch in het verleden noch tegenwoordig. Het eerdergenoemde boekje *Religieuze... Waarom?* geeft een praktische handleiding voor kandidaat zusters met handvaten om na te gaan of ze geschikt zijn voor het religieuze leven. Heeft ze wel de juiste motieven, gelooft en vertrouwt ze wel echt op God?¹²⁵ Het kwam namelijk ook voor dat zusters intraden om te ontvluchten aan de moeilijkheden van het seculiere leven of psychische klachten had die in het klooster ook niet opgelost konden worden. Het was aan de kandidaat en de overste om vast te stellen of ze geschikt was voor het kloosterleven.¹²⁶

Zoektocht voor de ander

Bij welk klooster iemand vervolgens wilde intreden was in eerste instantie aan de persoon zelf. Was er een verlangen naar rust en stilte, dan is een contemplatief klooster een logische optie. Was er meer behoefte aan zorgen voor de naaste, dan zal iemand sneller geneigd zijn naar een actiever klooster. Vroeger kwam het geregeld voor dat jongens of meisjes intraden bij de gemeenschap waarvan zij onderwijs hadden gevolgd en daardoor al bekend mee waren. Maar ook praktische redenen speelden vaak een rol, zoals de locatie van het noviciaat (in het binnen- of buitenland) of omdat ze bij een andere gemeenschap hun draai niet konden vinden.¹²⁷ Wanneer iemand een gemeenschap had uitgekozen was het aan de congregatie om vast te stellen of de persoon bij de gemeenschap paste en daar een plek zou kunnen vinden.¹²⁸

Religieus of leek

Voor wie wel naar een religieus leven verlangde, maar om bepaalde redenen niet in kon of wilde treden in het klooster waren er nog de derde orde en de seculiere instituten. Sommige van deze vormen vinden hun oorsprong al in de veertiende eeuw.¹²⁹ Verschillende van de derde orde gemeenschappen leefden in de praktijk hetzelfde als de mannelijke kloosterlingen van de eerste orde en de vrouwen van de tweede, maar er zijn er ook die het religieuze leven anders vorm gaven.¹³⁰ Leden van de derde orde van de orde van Augustinus dragen bijvoorbeeld geen habijt

---

¹²⁴ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 634.

¹²⁵ Van der Meersch, *Religieuze... waarom?*, 38.

¹²⁶ Van der Meersch, *Religieuze... waarom?*, 41.

¹²⁷ Laravoire Morrow, *Ben ik geroepen?*, 49.

¹²⁸ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 640.

¹²⁹ Ephraem Hendrix, *De Derde Orde van Sint Augustinus* (Nijmegen: 1945), 39.

¹³⁰ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 709.

en leggen geen beloften af, maar houden zich wel aan de kloosterregel, al is die voor de derde orde vaak anders dan voor de eerste en tweede.¹³¹ De seculiere instituten zijn ontstaan in verschillende vormen en hebben doorgaans meer vrijheid dan kloosterlingen uit de eerste of tweede orde. Vaak wordt er wel een gelofte afgelegd, als is die niet altijd even bindend als bij de kloosterlingen. De leden van de derde ordes en seculiere instituten wonen niet standaard in een gemeenschap, waardoor ze meer in de wereld staan.¹³²

Dominicanessen van de H. Familie te Neerbosch

Voor deze scriptie zijn er gesprekken gevoerd met drie Dominicanessen van Neerbosch. Ze hebben allemaal een persoonlijk verhaal over hoe ze bij het klooster terecht zijn gekomen. Ook de inmiddels overleden zuster Holkje van der Veer heeft een persoonlijk verhaal over haar weg met het kloosterleven, dat terug te lezen is in haar zelfgeschreven boek *Verlangen als antwoord*.¹³³ De verhalen van de zusters verschillen van elkaar maar tonen ook overeenkomsten. In dit deel van het hoofdstuk worden de ervaringen uiteengezet en met elkaar vergeleken, zodat er in de conclusie een vergelijking gemaakt kan worden tussen de geschiedenis en de tegenwoordige tijd.

Verschillende achtergronden

Zusters Catharina en Therese groeiden op in een katholiek gezin en hebben altijd veel verbondenheid gevoeld met het geloof en met Jezus.¹³⁴ Toch was voor hen het klooster in gaan in eerste instantie geen logische stap. Zuster Catharina was leerkracht literatuurwetenschappen en dacht dat ze zou gaan trouwen. Zuster Therese volgde een verplegingsopleiding en woonde op kamers. Beiden waren wel actief bezig met het geloof. Zuster Catharina bezocht met regelmaat de mis en was onderdeel van verschillende gespreksgroepen. Later is ze bij de katholieke radio gaan werken, waar ze in contact kwam met andere religieuzen. Zuster Therese was zeker over haar geloof en voelde zich niet gestuurd door haar ouders of omgeving, maar voelde de vrijheid om daarin haar eigen weg te kiezen. Waar vroeger een stabiele katholieke omgeving een directe aanleiding geweest zou kunnen zijn om voor het klooster te kiezen, doordat een zuster door iemand uit die omgeving richting het kloosterleven werd geleid, was

---

¹³¹ Hendrix, *De Derde Orde van Sint Augustinus*, 34.

¹³² Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 710.

¹³³ Van der Veer, *Verlangen als antwoord*.

¹³⁴ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 3 en Gesprek met zuster Therese, deel 2.

daar bij deze zusters geen sprake van. Het was voor hun niet meer een gebruikelijke optie die veel voorkwam in de omgeving, eerder een uitzondering.

Voor zuster Nadia en zuster Holkje was de weg naar het klooster nog iets langer. Zij groeiden op in protestantse gezinnen en volgden protestants onderwijs (Nadia) of openbaar onderwijs (Holkje). Beide zusters hebben een boek uitgegeven waarin ze hun zoektocht naar het klooster beschrijven. In zowel het boek van zuster Nadia als van zuster Holkje schrijven ze dat al in hun jeugd een interesse voor het christelijk geloof is aangewakkerd wat door de jaren heen alleen maar meer is gegroeid.¹³⁵ Het zaadje waar het verlangen voor het kloosterleven naar is uitgegroeid werd al vroeg geplant.

De eerste stappen

Hoewel zowel zuster Catharina als zuster Therese een katholieke opvoeding hebben gehad en katholiek onderwijs hebben gevolgd was dat niet de opmaat naar het kloosterleven. Het was ook niet de pastoor die ze doorverwees. Beide zusters hebben gestudeerd en gewerkt. Door op een andere plek religieuzen te ontmoeten en met hen in gesprek te gaan maakten ze op steeds meer kennis met het kloosterleven. Zuster Catharina ontmoette bijvoorbeeld veel religieuzen bij haar werk bij de katholieke radio.¹³⁶ Zuster Therese kwam min of meer per toeval in contact met de Dominicanessen van Neerbosch en raakte geïnspireerd.¹³⁷

Voor zuster Nadia vond de zoektocht plaats in stappen. Ze is protestants opgevoed en leerde pas later meer over het katholieke geloof. Voor een onderzoek van haar opleiding voerde ze eens een gesprek met een kloosterling. Daarna verbleef ze een keer een weekend in het klooster, daarna een week, een maand en uiteindelijk trad ze volledig in.¹³⁸ Vanwege haar protestantse opvoeding was het klooster ingaan voor haar geen logische optie die ze overwoog. Als iemand er naar vroeg dacht ze, dat is toch niks voor mij. Zuster Holkje, ook protestants opgevoed, leerde het kloosterleven kennen door een studiegenoot die in het klooster verbleef en haar uitnodigde. Vanaf toen was haar interesse gewekt en ging ze verder op onderzoek uit.¹³⁹

Roeping

Zuster Catharina kreeg haar kloosterroeping, vertelt ze, pas relatief laat, ze was al boven de dertig. Zelf verwoordt ze het als “geroepen uit liefde”, de keuze voor Jezus voelde voor haar

---

¹³⁵ Kroon, *Non in de bus*, 24 en Van der Veer, *Verlangen als antwoord*, 65.

¹³⁶ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 3.

¹³⁷ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 727.

¹³⁸ Kroon, *Non in de bus*, 78.

¹³⁹ Van der Veer, *Verlangen als antwoord*, 75.

radicaal en is vergelijkbaar met een verliefdheidsgevoel. Het gevoel overstijgt het rationele.¹⁴⁰ Voor zuster Therese begon de zoektocht toen ze in aanraking kwam met de Dominicanessen en leerde dat er meer was dan alleen de keuze om wel of niet te trouwen.¹⁴¹ Op reis in Rome deed een spirituele ervaring haar inzien dat een leven in het klooster voor haar de weg was.¹⁴²

Zuster Nadia vertelt in haar boek over een vergelijkbaar verliefdheidsgevoel als waar zuster Catharina over sprak. Haar gevoel zei haar dat ze voor het kloosterleven moest kiezen, al was ze er rationeel nog niet zeker van. Het verlangen naar het kloosterleven bleef groeien en ze begon een zoektocht langs verschillende kloosters om een passende plek te vinden.¹⁴³ Voor zuster Holkje was het ook als een liefdesverhaal, al ervoer zij ook weerstand en onbegrip van de mensen om haar heen.¹⁴⁴ Het “ja” zeggen op het klooster was voor zuster Holkje het resultaat van een lange persoonlijke zoektocht en een bevestiging dat het kloosterleven haar gelukkig maakt.¹⁴⁵

Aanmoediging

Zoals uit het begin van dit hoofdstuk bleek speelde de familie van de potentiële kloosterling vroeger in veel gevallen een belangrijke rol. Uit de gesprekken met de zusters blijkt dat die rol tegenwoordig minder sterk is. Zo hadden de ouders van zuster Therese bij haar zoektocht meer een inspirerende rol, in plaats van een sturende. Ze vertelt dat ze het mooi vond om te zien hoe het geloof richting gaf aan het leven van haar ouders. Ze ervoer veel ondersteuning van haar ouders, ook bij haar keuze om het klooster in te gaan.¹⁴⁶ Ook de andere zusters ervoeren de leiding van hun ouders grotendeels in ondersteuning en aanmoediging en in het Bijbels onderwijs dat zij als kind ontvingen. Dit was niet gericht op een potentieel leven in het klooster, maar op een algemene christelijke opvoeding.

Uitproberen

Alle drie de gesproken zusters van de Dominicanessen hebben voor dat ze bij de congregatie van Neerbosch terecht kwamen een zoektocht doorgemaakt waarbij ze ook andere kloostergemeenschappen hebben bezocht. Zuster Therese is een tijd aangesloten geweest bij Focolare, een charismatische lekenbeweging met kleine leefgemeenschappen die zich hard

---

¹⁴⁰ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 3.

¹⁴¹ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 2.

¹⁴² Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 727.

¹⁴³ Kroon, *Non in de bus*, 59.

¹⁴⁴ Van der Veer, *Verlangen als antwoord*, 88.

¹⁴⁵ Van der Veer, *Verlangen als antwoord*, 157.

¹⁴⁶ Bijlage 1: Gesprek met zuster Therese, deel 2.

inzet voor maatschappelijke betrokkenheid.¹⁴⁷ Haar zoektocht vervolgde ze bij de Dominicanessen, waarover verderop in dit hoofdstuk meer te lezen is.

Zusters Nadia en Catharina hebben beide voor ze bij de Dominicanessen intraden een tijdje bij andere gemeenschappen gewoond. Zuster Catharina heeft tot twee maal toe meer dan een jaar verbleven in een klooster dat bij nader inzien geen goede match bleek te zijn. Zuster Nadia heeft bij verschillende kloostergemeenschappen een tijd doorgebracht, maar kon daar telkens haar draai niet volledig vinden.¹⁴⁸ De keuze voor het klooster is, net als vroeger, een hoogstpersoonlijke afweging die de potentiële zuster maakt, maar die in samenspraak met de gemeenschap wel of geen doorgang vindt. Omdat het niet meer gebruikelijk is om via school of kerk door te stromen naar het religieuze leven is het des te meer een zoektocht die de nieuwe kloosterling zelf vorm moet geven. Het is echt een persoonlijke zoektocht.

Passende gemeenschap vinden

Er zijn verschillende oorzaken waarmee het interne verlangen naar het klooster aangewakkerd kan worden en er zijn verschillende soorten kloosters waar deze personen uit kunnen kiezen. Voor sommigen past een contemplatief klooster met veel stilte, anderen willen liever de wereld in en anderen helpen. Zuster Nadia vertelt hoe ze op zoek was naar een klooster waar een voor haar goede balans was tussen de stilte waar ze zo van houdt en ruimte voor studie en intellectuele ontwikkeling. Het mooie aan een kloostergemeenschap vindt ze dat er ruimte is om allerlei soorten levensvragen te bespreken en dat er de mogelijkheid is om samen te leren. Zuster Catharina herkent zich hierin, zij past niet in een streng klooster met te veel regels maar geniet van de gezelligheid en de studie waar ze zich mee bezig houdt. In de gemeenschap waar zij deel van uit maken is ook ruimte om het geloof uit te dragen, iets waar beide zusters veel voldoening uit halen. De Dominicanessen besteden bijvoorbeeld veel tijd aan het geven van catechese, gespreksgroepen leiden en het verbreden van hun aanwezigheid op sociale media, om op verschillende manieren mensen te bereiken.¹⁴⁹

Andere vormen van verbondenheid

Verderop in dit hoofdstuk is meer te lezen over de levendige tak van associés die aan de Sacramentijnen zijn verbonden. De Dominicanessen kennen een vergelijkbare vorm. Rond de

---

¹⁴⁷ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 727 en “Wat is Focolare” van Focolare beweging op <https://www.focolare.org/nederland/wie-zijn-wij/wat-is-focolare/> geraadpleegd 04-03-2024.

¹⁴⁸ Kroon, *Non in de bus*, 166.

¹⁴⁹ Bijlage 1: Gesprek met zusters Nadia & Catharina, deel 7.

eeuwwisseling verschenen er van de Dominicanessen van Neerbosch twee boekjes, getiteld *Associatie: een andere vorm van verbondenheid* en *Andere vormen van verbondenheid*.¹⁵⁰ Naast zuster worden kunnen vrouwen zich ook op een andere manier aan de gemeenschap verbinden, als huisgenote, lid van de leefgemeenschap of geassocieerde. Elke vorm komt met eigen verantwoordelijkheden en verwachtingen en in meer of mindere mate verbonden aan de gemeenschap zijn. Huisgenote worden kan bijvoorbeeld omdat een vrouw deel wil nemen aan het religieuze leven, maar om bepaalde redenen geen gelofte kan afleggen, maar ook uit noodzaak of praktische overwegingen. Een stap verder gaat het lid worden van een leefgemeenschap. Ook deze vrouwen leggen geen geloften af, maar hebben wel een diepere verbondenheid met de gemeenschap en haar doelstellingen. De vrouwen nemen deel aan alle fundamentele aspecten van het Dominicaanse leven. Dan is er nog “associatie aan de congregatie”. Dit is een verbinding van wederzijds overeenstemming tussen de geassocieerde en de congregatie, voor een vastgestelde periode.

Toen zuster Therese wilde intreden bij de Dominicanessen van Neerbosch werd ze in eerste instantie afgewezen. Het leeftijdsverschil met de toenmalige zusters zou te groot zijn om voldoende aansluiting te kunnen vinden. Toch voelde ze veel verbondenheid met de gemeenschap. In 1995 werd ze het eerste geassocieerde lid van de congregatie, voor haar een soort tussenoplossing omdat ze geen volwaardige intrede mocht doen. Uiteindelijk werd voor zuster Therese en zuster Holkje, die zich inmiddels ook aan de congregatie had verbonden, de weg vrij gemaakt om de eeuwige professie af te leggen.¹⁵¹

Uit de gesprekken en de informatie die er over de Dominicanessen te vinden is wordt duidelijk dat er op dit moment geen gebruik gemaakt wordt van de andere vormen van verbinding en dat er ook niet mee geadverteerd wordt. Voor zover bekend is er ook geen gebruik gemaakt van het zijn van huisgenote of lid van de leefgemeenschap. Er is meer belang bij de komst van nieuwe zusters die volledig intreden, om de gemeenschap draaiende te houden. Uit een nota over de ontwikkelingen omtrent deze lekengroepen blijkt dat er sinds de jaren tachtig amper belang is bij deze vorm van verbondenheid, er wordt geen gebruik van gemaakt, en dat de groepen aan het uitsterven zijn.¹⁵² Het generatieverschil wat zuster Therese tegenhield om volwaardig in te treden bestaat nog wel, maar door de komst van de drie jongere zusters is het gat minder groot.

---

¹⁵⁰ ENK, AR-P012 – 2035. Boekjes "Associatie, een andere vorm van verbondenheid" en "Andere vormen van verbondenheid" uitgegeven door de congregatie van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 2000.

¹⁵¹ Van Heijst, Derks en Monteiro, *Ex caritate*, 728.

¹⁵² ENK, AR-P012 – 8085, Nota "Een nieuwe vorm van toebehoren?!" van zuster P. Groot, verantwoordelijke voor congregationale ontwikkelingen van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 1991. Bijlage A1.

Congregatie van het Allerheiligst Sacrament

Tijdens het gesprek bij de Sacramentijnen was er één pater aanwezig en één associé. Omdat dit gesprek maar een beperkt beeld geeft en het voor dit deel van het hoofdstuk vooral van belang is om ervaringen van niet-kloosterlingen te verzamelen wordt er voor dit hoofdstuk ook informatie verzameld uit het boek *“De ceders spreken: een verhaal over spiritualiteit”* van Annie Coppens-Baeten. Zij is geen associé, maar werkzaam bij het door de Sacramentijnen opgerichte Centrum voor Parochiespiritualiteit (CPS), een organisatie die zich richt op het ondersteunen en aanmoedigen van parochiegemeenschappen.¹⁵³ In het boek beschrijft zij haar persoonlijke weg met het religieuze leven van de Sacramentijnen, waar zij als leek onderdeel van mag zijn.

Ontmoeten en inspireren

Net als enkele zusters van de Dominicanessen is associé Diana van protestantse komaf. Pas op latere leeftijd kwam zij in aanraking met het katholieke geloof en heeft ze communie gedaan. Kennis met de congregatie van de Sacramentijnen maakte ze via pater Van Burgsteden die ze tegenkwam in de kerk waar hij pastoor was. Ze ontmoette een associé van de gemeenschap en bezocht een associé-avond, waarna pater van Burgsteden haar uitnodigde om associé te worden.¹⁵⁴

Annie Coppens-Baeten maakte voor het eerst kennis met de Sacramentijnen te Nijmegen tijdens een sollicitatie voor haar functie bij het CPS. Ze komt uit een katholiek gezin, haar moeder was actief in de parochie.¹⁵⁵

Net als bij de Dominicanessen hebben de ouders en sociale omgeving van de personen geen sturende rol. Er wordt niet aangedrongen op het leven in het klooster of een verwachting geschetst dat de ouders dat van de kinderen verwachten. Een christelijke opvoeding, of het nou katholiek of protestants is, was voor de vrouwen wel de basis waarop hun latere religieuze leven is voortgebouwd.

Roeping

Voor Annie was er geen moment waarop ze een roeping ervoer, geen keerpunt of al langer bestaand verlangen naar een vorm van kloosterleven. Ze kwam bij het CPS werken om te

---

¹⁵³ “Onze visie” door Centrum van parochiespiritualiteit op https://www.parochiespiritualiteit.org/?page_id=609 geraadpleegd 04-03-2024.

¹⁵⁴ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 3.

¹⁵⁵ Coppens-Baeten, *De ceders spreken*.

zoeken naar nieuwe vormen van spiritualiteit gebaseerd in de oude tradities van de kerk. Omdat ze tijdens haar werk veel leerde over het gedachtegoed van de Sacramentijnen en van hun stichter pater Eymard werd ze nieuwsgierig en besloot ze zich te gaan verdiepen in de wortels van deze overtuigingen. Ze reisde naar Frankrijk om dichterbij de stichter te komen en meer over het leven van de Sacramentijnen te leren en verdiepte zich in de overtuigingen van de congregatie.

Diana ziet de keuze voor het worden van associé wel als roeping. De paters hebben lang gebeden voor nieuwe intredes die maar niet kwamen, maar er kwamen wel leken. Voor de paters is dit een antwoord op hun jarenlange gebed en door God voorbestemd. De associés die kwamen konden vanwege hun werk of gezin niet intreden, maar waren wel op zoek naar een verdieping van hun geloofsleven. In het worden van associé vonden zij deze voldoening.

Waar is mijn plek?

In Amsterdam hebben de Sacramentijnen geen vrouwelijke tak, er wonen alleen paters en broeders. Intreden was voor Diana dus geen optie. Maar uit het gesprek blijkt ook dat dat niet is wat ze verlangde. Ze werd geraakt door de aanbidding en de eucharistie, maar door associé te worden kon ze met één been in de samenleving blijven staan. Ze ziet in haar rol als associé ook zeker een verbindende functie tussen de paters en de buitenwereld. Daarnaast voert zij veel taken uit die helpen om de congregatie draaiende te houden, zoals koken en administratieve werkzaamheden. Het leven als associé geeft haar veel voldoening, ze vertelt enthousiast over haar dagelijkse bezigheden en de verbindingen die ze heeft met de anderen van de congregatie.¹⁵⁶

Annie Coppens-Baeten maakte tijdens haar werk kennis met de congregatie, maar in eerste instantie was dit nog vrij oppervlakkig. Door in gesprek te gaan met de broeders en te zien wat het religieuze leven hen bracht ging ze steeds meer ontdekken over haar eigen spiritualiteit. Ze leerde een “eucharistische levenshouding” aan, een manier van leven waarin de eucharistie de basis vormt waar het religieuze gedachtegoed op is gegrond.¹⁵⁷

Leken

Het worden van associé betekent niet dat je minder of ondergeschikt bent aan de paters of zusters die wel ingetreden zijn. Pater Van Ruiten benadrukt dat er, zeker de afgelopen paar jaren, aandacht wordt besteed aan een gelijke behandeling van paters en associés. Hoewel pater

---

¹⁵⁶ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 3.

¹⁵⁷ Coppens-Baeten, *De ceders spreken*, 14.

Eymard altijd in het bijzonder aandacht schonk aan deze vorm van verbondenheid, waren de associés lange tijd niet gelijk aan de paters. Verschil zal er altijd blijven, maar er wordt wel meer aandacht besteed aan het volwaardig betrekken van de associés bij de gemeenschap. Diana beaamt dit, ze vertelt over een bijeenkomst die gehouden werd in Rome waarvan na afloop een verslag is opgesteld. De paters en associés kregen hetzelfde verslag te lezen, er werd voor de associés niks achtergehouden of geheim gelaten. Hierdoor voelde Diana zich echt betrokken bij de gemeenschap.

Bij de Sacramentijnen in Nijmegen is op dit moment geen actieve associétak, maar toen Annie er kwam te werken waren er nog wel enkele vrouwelijke religieuzen actief. Als Annie het had gewild, had ze de mogelijkheid gehad om in te treden. Maar Annie had haar plek gevonden buiten het klooster en zag voor haar als leek een belangrijke rol weggelegd in het verbinden van de kloosterlingen en de buitenwereld.¹⁵⁸ Dit beeld bevestigt overste Van Ruiten in het gesprek. Hij noemt de associés de schakel naar de buitenwereld. Dankzij de associés hebben de paters contacten die ze anders niet zouden hebben.¹⁵⁹

Inmiddels zijn er bij de Sacramentijnen in Amsterdam zo'n twintig associés betrokken en er komen er nog steeds nieuwe bij. Overste Van Ruiten is ervan overtuigd dat hier de toekomst ligt, het bidden om nieuwe broeders had geen resultaat, maar de komst van de associés heeft de gemeenschap nieuw leven in geblazen. De ontwikkeling van focus op het hoofdinstituut naar meer aandacht voor de leken past volgens hem bij de tijd. Maar er blijven priesters nodig om het religieuze leven voort te zetten.¹⁶⁰

Passende gemeenschap vinden

In tegenstelling tot bij de jongere zusters van de Dominicanessen lijkt er bij de Sacramentijnen en de aan hen verbonden leken minder sprake te zijn van een zoektocht naar de best passende congregatie. Diana kwam min of meer per toeval in aanraking met de congregatie van het Heilig Sacrament en is daar blijven hangen.¹⁶¹

Annie heeft na haar kennismaking met de Sacramentijnen geen andere kloostergemeenschappen uitprobeerde. Ze heeft zich wel vragen gesteld bij het voortbestaan van het klooster in de huidige tijd. Ze heeft nagedacht over haar plek als vrouw en leek in een religieuze gemeenschap en trok daarin dezelfde conclusie als in de paragraaf hierboven is

---

¹⁵⁸ Coppens-Baeten, *De ceders spreken*, 15-17.

¹⁵⁹ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 4.

¹⁶⁰ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 10 en 11.

¹⁶¹ Bijlage 1: Gesprek pater van Ruiten en associé Diana, deel 3.

gepresenteerd; de leken vervullen een belangrijke rol, ook voor de paters. Ze zijn onmisbaar, zelf noemt ze het een “brugfunctie tussen het klooster en de wereld”.¹⁶²

Conclusie

In dit hoofdstuk is er gekeken naar verschillende factoren die invloed hebben op een potentiële kloosterling. De weg die de paters, zusters en leken naar het kloosterleven afleggen is uniek en persoonlijk, maar er zijn ook een aantal overeenkomsten te herkennen.

De stap naar het klooster is een stuk minder vanzelfsprekend geworden dan het lange tijd is geweest. Niet langer worden jongens en meisjes vanuit school of de parochie doorverwezen naar het klooster of worden ze via hun ouders gestuurd om de stap naar het religieuze leven te maken. Voor protestants of niet-religieus opgevoede kloosterlingen was de aanloop tot het kloosterleven altijd al wat langer, maar dat lijkt nu voor de meeste nieuwe religieuzen het geval te zijn.

De roeping is iets wat terug blijft komen, zowel bij de nieuw ingetreden zusters als bij leken die zich bij religieuze gemeenschappen aansluiten. De roeping wordt ervaren als een ontwikkeling of moment van bewustwording en keuze voor het kloosterleven. De zusters van de Dominicanessen van Neerbosch omschrijven het als een verliefdheidsgevoel en het woord verlangen komt vaak terug in de gesprekken. Verlangen naar God, naar stilte, naar gemeenschap. Voor sommigen is de aanleiding een direct moment, anderen raken stapsgewijs steeds bekender met het katholieke geloof en met het kloosterleven en ontdekken uiteindelijk hun plaats daarin. Andere religieuzen spelen vaak een belangrijke rol in deze zoektocht, door gesprek, uitnodiging en inspiratie.

Ondanks dat het aantal religieuzen en kloosters in Nederland terugloopt lijkt het keuzeproces voor het juiste klooster uitgebreider dan ooit. Doordat veel broeders en zusters voor hun intreden hebben gestudeerd of gewerkt en vaak op zichzelf hebben gewoond hebben ze de middelen om zichzelf te onderhouden en zonder haast op zoek te gaan naar een gemeenschap die echt bij hen past. Er was en is nog steeds een grote diversiteit aan kloostergemeenschappen en factoren die invloed kunnen hebben op de keuze van een nieuwe kloosterling. Het blijft echter wel een wederzijdse beslissing, zowel de potentiële kloosterling als de gemeenschap moet toekomst zien in de keuze.

Voor leken die zich aansluiten bij een kloostergemeenschap kan de aanloop op een vergelijkbare manier verlopen. De leken die verbonden zijn aan de Sacramentijnen raakten ook

---

¹⁶² Coppens-Baeten, *De ceders spreken*, 16-17.

via anderen in aanraking met de congregatie en begonnen aan een persoonlijke ontdekkingsstocht. Ook zij kunnen een roeping ervaren, al hoeft dat niet bij iedereen het geval te zijn.

Bij de Sacramentijnen is een duidelijke verschuiving te zien van focus op nieuwe intredes naar het aantrekken van associés. Hoewel ze er graag nog een paar paters bij zouden hebben ontdekt ze de waarde van de associés, die nog met één been in de samenleving staan. De associés die zijn aangesloten bij de congregatie halen voldoening uit deze vorm van religieus leven en er wordt gewerkt aan het bewerkstelligen van meer gelijkheid tussen de associés en paters. Het past bij de tijd, aldus de Sacramentijnen zelf.

Concluderend zijn er dus redelijk wat verschillen te zien met vroeger, maar ook een paar overeenkomsten. De weg naar het klooster is langer en minder vanzelfsprekend geworden, maar wordt bij zowel de religieuzen als de leken wel aangewakkerd door een roeping. Het is gebruikelijker geworden om enkele kloostergemeenschappen uit te proberen totdat de beste match gevonden is, in plaats van je aan te sluiten bij het klooster van de kerk waar je onderdeel van was. De oorzaak van deze veranderingen is niet uitsluitend toe te wijzen aan de veranderingen van na het Tweede Vaticaans Concilie. Het toenemende individualisme wat ook in de bredere maatschappij terug te zien is lijkt hier meer invloed op te hebben gehad.

Conclusie

In deze scriptie is op zoek gegaan naar een antwoord op de vraag *Hoe hebben Nederlandse kloostergemeenschappen de afgelopen twintig jaar de uitkomsten van het Tweede Vaticaans Concilie gebruikt om staande te blijven in de moderne maatschappij?* Aan de hand van verschillende aspecten is in vier hoofdstukken informatie verzameld over de twee verschillende kloostergemeenschappen om zodoende de hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

In het eerste hoofdstuk werd duidelijk dat er voorafgaande aan de periode die in dit onderzoek centraal stond al veel was gebeurd bij de kloostergemeenschappen. Na een onzekere periode waarin het voor kloosters verboden was om te opereren brak er een periode van bloei aan en breidde de werkzaamheden van veel kloosters uit in zowel binnen- als buitenland.

Toch kwam er na deze periode van bloei weer een rijd van leegloop. Het Tweede Vaticaans Concilie, besproken in hoofdstuk twee, moest daar verandering in brengen. De veranderingen, zoals het afschaffen van het habijt, nieuwe vormen van samenwonen en een andere vormgeving van de liturgie droegen bij aan mogelijkheden tot vernieuwing in het Nederlandse kloosterleven. Het was een startpunt voor vrijer denken, eigen keuzes maken en meer diversiteit, zowel tussen de kloostergemeenschappen als bij broeders en zusters onderling. Het nieuwe bewustzijn wat toen is ontwikkeld golft nog steeds door.

In het derde hoofdstuk werd geconcludeerd dat vooral de aandacht voor het individu een idee is wat na het Tweede Vaticaans Concilie is blijven hangen. In plaats van vast te houden aan oude regels is er ruimte gekomen voor eigen inzicht. Dit uit zich in op de persoon aangepaste proefperiodes voor associés zoals bij de Sacramentijnen en maatwerk bij het proces van intreding bij de Dominicanessen. Een opmerkelijk verschil is op te merken in de rol die de stichter en de leefregel heeft in de kloostergemeenschappen. Voor de Dominicanessen neemt zowel de stichter als de leefregel een minder grote plaats in, omdat het beroep op eigen inzicht daarvoor in de plaats is gekomen. Voor de Sacramentijnen is de leefregel en het voorbeeld van hun stichter een houvast en grote inspiratiebron. Behalve een blik naar de andere religieuzen verbreden de kloosterlingen ook hun blik naar buiten, naar de mensen uit de stad of in de kerk. Door het teruglopende aantal religieuzen is verbinding op deze manier zoeken steeds belangrijker.

De onderzochte kloosters trekken nog steeds nieuwe leden aan, zusters of associés. In hoofdstuk vier is onderzocht of de overwegingen die deze personen maken om zich aan te sluiten bij het klooster zijn veranderd vergeleken met vroeger. Dit bleek inderdaad het geval. De weg naar het klooster is minder vanzelfsprekend omdat zusters en broeders in mindere mate

onderdeel uitmaken van het stadsbeeld en bijvoorbeeld geen les meer geven op scholen. Ondanks het teruglopend aantal kloostergemeenschappen kan het voor potentiële kloosterlingen een enorme opgave zijn om de juiste gemeenschap te vinden, waar zij het beste bij passen. Maar er zijn ook overeenkomsten met de geschiedenis. De roeping van God om het klooster in te gaan is iets wat niet is veranderd. Dit vaak emotionele gevoel spoort kloosterzoekenden om zich aan te sluiten bij een gemeenschap.

Oog en oor voor de tekenen van de tijd

Het antwoord op de hoofdvraag heeft meerdere facetten. Voorop staat dat er geen eenduidig antwoord is op welke factoren een klooster laten groeien en welke aspecten juist leegloop tot gevolg hebben. De verschillen per kloostergemeenschap zijn te groot om daar één lijn in te trekken.

Dit wordt duidelijk in het beeld wat van de twee kloostergemeenschappen naar voren komt, ze verschillen sterk van elkaar, de afgelopen twintig jaar zijn ze op eigen wijze ontwikkeld, maar toch lukt het hun beide om te groeien. De aanpak die bij de ene congregatie succesvol bleek te zijn, heeft bij de andere geen effect gehad. Voor de Sacramentijnen in Amsterdam bleek, na een onsuccesvolle tijd zich te hebben gericht op het verwerven van nieuwe broeders, de focus op de derde orde een goede volgende stap. Dit kon echter alleen voortgezet worden door middel van een nieuwe houding en een nieuwe aanpak. Een associé is tenslotte niet hetzelfde als een broeder en heeft ook andere behoeftes. De Dominicanessen van Neerbosch hebben daarentegen wel een paar nieuwe zusters mogen verwelkomen en hebben geen actieve derde orde tak. Het opnieuw leven in blazen van de derde orde hebben ze juist bewust op afstand gehouden.

De grootste overeenkomst en misschien wel de belangrijkste reden dat de kloostergemeenschappen nog zo actief zijn is de aandacht voor het individu. In zowel de gesprekken met de Sacramentijnen als de gesprekken met de zusters kwam meermaals naar voren hoe veel waarde zij hechten aan aandacht geven aan individuele behoeftes en ruimte te laten voor eigen inzicht en eigen plannen. Dit denkbeeld, dat sinds het Tweede Vaticaans Concilie steeds meer wordt toegepast in de Nederlandse kloosters, is vandaag de dag dus nog steeds erg belangrijk. De Sacramentijnen en de Dominicanessen hebben het met beide handen aangepakt en stellen zich open voor de ideeën van nieuwe intredes.

Andere veranderingen die naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie zijn doorgevoerd dragen ook bij aan het voortbestaan van het klooster. Denk aan het afschaffen van het verplichte habijt, de ruimere keuzevrijheid in de woonvorm en de vrijere liturgie. Deze

modernisering en sluiten beter aan bij de jongere zusters en associés dan hoe het voorheen was vormgegeven. De jonge zusters Dominicanessen voelen zich niet beperkt door het leven in het klooster, maar kunnen zich juist verder ontplooiën en ontwikkelen, door bijvoorbeeld een studie te volgen en pastorale taken buiten het klooster uit te voeren. Op dit punt is wel een opmerkelijk verschil tussen de twee kloostergemeenschappen vast te stellen, wat bijvoorbeeld duidelijk wordt in de rol die de kloosterlingen aan de leefregel en de stichter geven. De Dominicanessen gebruiken de regel en het werk en leven van de stichter vooral als inspiratiebron, terwijl het voor de Sacramentijnen nog steeds het middelpunt van hun spirituele leven vormen.

Samenvattend is het vooral de bereidheid om met een open blik naar de maatschappij te kijken en de welwillendheid om daaraan aan te passen het belangrijkste voor de levensvatbaarheid van een kloostergemeenschap. De leden van beide gemeenschappen zijn zich ervan bewust dat het aantal gelovigen en het aantal kloosterlingen in Nederland nog steeds terugloopt en dat stil blijven staan niet bijdraagt aan het in stand houden van de gemeenschap. Een open en dynamische houding is nodig om bij de tijd te blijven. Zoals zuster Therese in het gesprek noemde: *Het is belangrijk om oog en oor te hebben voor de tekenen van de tijd.*

Hoewel veel van de bestaande literatuur een ander beeld schetst zit er zeker nog leven in het Nederlands kloosterleven. Al is het bescheiden, kloosterlingen zitten niet stil en niet alle kloosters worden opgeheven. Er is nog genoeg te leren en onderzoeken over de succesverhalen van verschillende kloosters. De gemeenschappen zijn dynamisch en veranderen mee met de tijd. Zou er een vergelijkbaar onderzoek over twintig jaar worden uitgevoerd kunnen er vast een hoop nieuwe ontdekkingen en ontwikkelingen worden in kaart worden gebracht. Uit de geschiedenis blijkt dat interesse in religie en spiritualiteit met pieken en dalen beweegt. Wellicht dat we nu aan het begin van een nieuwe golf staan, of voor het zelfde geldt neemt het hierna weer af.

Deze scriptie levert een bijdrage aan het contextualiseren en analyseren van nieuwe bronnen en ervaringsverhalen waarmee meer informatie is vastgelegd over de ontwikkelingen van het Nederlandse kloosterleven in de afgelopen twintig jaar. Ongetwijfeld zijn er diverse aspecten onbelicht gebleven en zijn er in andere kloostergemeenschappen nog tal van interessante verhalen te ontdekken, maar dit onderzoek draagt bij aan de bestaande literatuur over dit onderwerp, en breidt de reeds bekende kennis uit met informatie over een nieuwe tijdsperiode.

Verder onderzoek

Hoewel er in deze scriptie al best wat naar voren is gekomen over Nederlandse kloosters in de recente geschiedenis is er nog voldoende ruimte voor verder onderzoek. Bij sommige kloosters vindt een verschuiving plaats van focus op de broeders en zusters naar een derde orde, zoals bij de Sacramentijnen de associés. Dit is geen nieuwe vorm van verbondenheid, maar geniet in de afgelopen jaren wel meer aandacht. In deze scriptie was niet voldoende ruimte om verder in te gaan op welke oorzaak dit heeft en of er vergelijkbare gevallen zijn, wat een interessant onderwerp kan zijn voor verder onderzoek.

Een ander mogelijk vervolg onderzoek kan zijn om te kijken naar het toekomstbeeld van de kloosters. In de gesprekken is daar wel naar gevraagd, maar er was in deze scriptie geen ruimte meer om dit te verwerken. De gedachtes die kloosterlingen daarover hebben zijn vaak gebaseerd op patronen uit het verleden, het ledenaantal ging immers altijd op en neer, en laten ook veel zien over hoe de kloosterlingen naar hun eigen gemeenschap kijken. Ook dit zou in een verder onderzoek onderzocht kunnen worden.

Naast de verschuiving van focus op de derde orde zijn er ook kloosters die zich meer bezig houden met het uitnodigen en verzorgen van gasten, die voor korte of lange tijd in het klooster verblijven. In zowel katholieke als protestantse kringen neemt de belangstelling hiervoor steeds meer toe. Een interessant onderzoeksonderwerp zou kunnen zijn waarom sommige kloosters ervoor kiezen om zich hierop te richten en welke gevolgen dit heeft voor de gemeenschap.

Bronnenlijst

- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 2035. Boekjes "Associatie, een andere vorm van verbondenheid" en "Andere vormen van verbondenheid" uitgegeven door de congregatie van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 2000.
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 2038. Circulaires "Bulletin voor zusters dominicanessen van Neerbosch, 1970-1984.
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 2058. Verhandeling "Terugblik, 1848-1973", 1973.
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 2061. Boekje "Naar Neerbosch gezonden...", 1982.
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 8085, Nota "Een nieuwe vorm van toebehoren?!" van zuster P. Groot, verantwoordelijke voor congregatieve ontwikkelingen van de zusters dominicanessen van Neerbosch, 1991. Bijlage A1.
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-P012 – 9989. Scriptie "Tussen slot en zending; De ontwikkeling van de kloostergemeenschap van de Dominicanessen van Neerbosch (1848-1940)" van Toon van den Esschert, 2006.

Literatuurlijst

- Ackermans, Maurice en Theo Hoogbergen (samenstelling), *Kloosters en religieus leven: Historie met toekomst*. 's- Hertogenbosch: Heinen, 2002.
- Baarda, B., M.P.M. de Goede, A.G.E van der Meer-Middelburg. *Open interviewen: Praktische handleiding voor het voorbereiden en afnemen van open interviews*. Groningen: Stenfert Kroese, 1996.
- Bleyen, Jan en Leen van Molle. *Wat is mondelinge geschiedenis?* Leuven/Den Haag: Acco, 2012.
- Blom, J.C.H. en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden*. Amsterdam: Prometheus, 2016.
- Centrum voor Parochiespiritualiteit, “Onze visie” op https://www.parochiespiritualiteit.org/?page_id=609 geraadpleegd 4 maart 2024.
- Congregatie van het Allerheiligste Sacrament, *Leefregel*. Nijmegen: Brakkenstein, 1972.
- Coppens-Baeten, Annie, *De ceders spreken: een verhaal over spiritualiteit*. Nijmegen: Valkhof Pers, 2007.
- Dam, Ger van. *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland 1902-2002: Een bijdrage tot hun geschiedenis*. Nijmegen: Onbekend, 2002.
- Dijkstra, Nelly. *'Het gaat door!': Inspiratie en spiritualiteit in voormalig slotklooster Gods Werkhof*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2010.
- Dominicaanse Derde Orde Gemeenschap in Nederland, *Handboek voor de leden van de Dominicaanse derde orde gemeenschap*. Nijmegen: Centrale Drukkerij N.V., 1957.
- Dominicanen.nl, “Dominicanessen van Neerbosch”. Geraadpleegd 12 februari 2024. <https://dominicanen.nl/organisatie/wie-zijn-wij/dominicanessen-van-neerbosch/>
- Dominicanessen van Neerbosch, “De regel van Augustinus”. Geraadpleegd 17 februari 2024. <https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl/de-regel-van-augustinus/>
- Dominicanessen van Neerbosch, “Een verbintenis met de congregatie” op <https://www.dominicanessenvanneerbosch.nl/een-verbintenis-met-de-congregatie/>
- Dominicanessen van Neerbosch. Youtubekanaal “Dominicanessen van de Heilige Familie” <https://www.youtube.com/@DominicanessenHeiligeFamilie/videos>
- Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, “Geschiedenis van het Nederlandse kloosterleven” Geraadpleegd 13 maart 2024.

<https://erfgoedkloosterleven.nl/kloosters-en-kloosterleven/geschiedenis-van-het-kloosterleven/#:~:text=In%201517%20begint%20met%20een,neemt%20hun%20goed%20in%20beslag>

Fens, Kees (inleiding) en Vincent Hunink (vertaling). *De regel van Augustinus*. Amsterdam: Athenaeum – Polak & van Gennep, 2005.

Focolare. “Wat is Focolare” op

<https://www.focolare.org/nederland/wie-zijn-wij/wat-is-focolare/> geraadpleegd 04 maart 2024.

Goddijn, Walter, Jan Jacobs en Gérard van Tillo, *Tot vrijheid geroepen: Katholieken in Nederland: 1946-2000*. Baarn: Ten Have, 1999.

Gray, David E., *Doing Research in the real world*. Los Angeles: SAGE, 2018.

Guitton s.s.s., André. “History” op [ssscongregatio.nl](https://www.ssscongregatio.nl). Geraadpleegd 1 februari 2024,

<https://www.ssscongregatio.org/en/about-us/history.html>

Heijst, Annelies van, Marjet Derks en Marit Monteiro, *Ex caritate: Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19de en 20^e eeuw*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2010.

Hendrix, Ephraem, *De Derde Orde van Sint Augustinus*. Nijmegen: 1945.

Jacobs, Jan, *Werken in dwarsverband: Een portret van de gezamenlijke Nederlandse priesterreligieuzen 1840-2000*. Nijmegen: Valkhof Pers, 2010.

Kennedy, James. *Een beknopte geschiedenis van Nederland*. Amsterdam: Prometheus, 2018.

Kleinpenning, Ellen en Wim van Meijgaarden sss (red), *Pater Eymard: Teksten uit het verleden verstaan in het heden*. Nijmegen: Paters van het heilig Sacrament, 2012.

Kock, Wouter, *Loss in Translation: The Heritagization of Catholic Monasteries*. Leiden: Sidestone Press, 2023.

Kongregasi Suster-Suster, “Kongregasi Suster-Suster St. Dominikus Indonesia” Geraadpleegd 31 januari 2024. <https://www.susteropid.com/id/>

Kroon, Nadia. *Non in de bus: de weg van een jonge vrouw naar het kloosterleven*. Heerenveen: Uitgeverij Ark Media, 2020.

Meersch, Francoise van der. *Religieuze... waarom?* Brussel: Nationaal Centrum voor Roepingen, 1966.

Molle, Leen. (red.), *Charity and social welfare: the dynamics of religious reform in northern Europe, 1780-1920*. Leuven, Leuven University Press, 2017.

Monteiro, Marit. *Gods Predikers: Dominicanen in Nederland (1795-2000)*. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2008.

Morrow, Louis Laravoire, *Ben ik geroepen?: Praktische roepingsvragen*. Averbode: Werk der Goede Pers, 1956.

Onbekende maker, “Welke religieus (M/V) ben jij? Kieswijzer” folder waarschijnlijk uitgegeven door de Dominicanessen van Neerbosch, bevat een kieswijzer en omschrijvingen van verschillende soorten kloostergemeenschappen en een overzicht van nog bestaande kloostergemeenschappen in Nederland.

Pelletier, Norman B. Norman B. Pelletier, *Morgen zal het te laat zijn: Het leven van de heilige Pierre-Julien Eymard, apostel van de eucharistie*. 's-Hertogenbosch: Betsaida, 2022.

Prins, Wouter (red.). *Vrijheid & Verwarring: Kloosterleven in de jaren '60*. Uden: Berne Media, 2021.

Protestantse Kerk, “Bloeiend gemeente-zijn: lessen uit pioniersplekken.” Geraadpleegd 13 mei 2024. <https://protestantsekerk.nl/verdieping/bloeiend-gemeente-zijn-lessen-uit-pioniersplekken/#:~:text=Een%20pioniersplek%20heeft%20als%20doel,ook%20bruikbaar%20voor%20bestaande%20kerken>.

Rosenwein, Barbara H. *A Short History of the Middle Ages* Toronto: University of Toronto Press, 2018.

Sacramentijnen Amsterdam, “Associés”, Geraadpleegd 21 januari 2024, <https://www.sacramentijnen.nl/home-sss/associes/>

Sacramentijnen Amsterdam, “Sacramentijnen in Amsterdam, wie zijn wij?” Geraadpleegd 20 januari 2024, <https://www.sacramentijnen.nl/front/>

Sacramentijnen Amsterdam. “Nederlandstalige biografie over pater Eymard verschenen” op sacramentijnen.nl. Gepubliceerd 16 juni 2022. <https://www.sacramentijnen.nl/uncategorized/nieuwe-biografie-pater-eynard/>

Schmeets Hans en Marieke Houben, “Religieuze betrokkenheid in Nederland” *Centraal Bureau voor de Statistiek* Statistische Trends. Gepubliceerd 7 april 2023. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2023/religieuze-betrokkenheid-in-nederland?onpage=true#:~:text=In%202022%20rekende%2043%20procent,procent%20regelmatig%20naar%20een%20dienst>.

Servitium Christi Nederland. *Blijvend onder ons: Veertig jaar seculier instituut Servitium Christi*. Tilburg: Servitium Christi Nederland, 1995.

Servitium Christi, “About Us”. Geraadpleegd 27 januari 2024, <http://www.servitiumchristi.org/about-us.html>

Thijs s.s.s., Corn. *De Zalige Pater Eymard en zijn werk: De Congregatie van het*

- Allerheiligste Sacrament*. Lommel : Paters van het Allerheiligste Sacrament, 1948.
- Thompson, Paul. *The Voices of the Past: Oral History*. Oxford: Oxford University Press, 1988.
- Tiltenberg, App “Getijdengebed” Uitgegeven door Tiltenberg.
- Veer, Holkje van der. *Verlangen als antwoord: Mijn weg met de dominicaanse traditie*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have, 2013.
- Verhoeven, Harry (red.), *Honderd jaar Sacramentijnen in Nederland: Beleving van de Eucharistie in de tijd*. Nijmegen: Provinciaal van de Congregatie van het Heilig Sacrament, 2002.
- Vreede, Andrea. “Synode van start: samen de Rooms-katholieke Kerk vernieuwen, kan dat?” op NOS.nl. Gepubliceerd 4 oktober 2023. <https://nos.nl/artikel/2492820-synode-van-start-samen-de-rooms-katholieke-kerk-vernieuwen-kan-dat>
- Wilk o.p., Elizabeth van der. “Dominicanessen van Neerbosch” op dominicanen.nl. Geraadpleegd 25 januari 2024. <https://dominicanen.nl/organisatie/wie-zijn-wij/dominicanessen-van-neerbosch/>

Bijlage 1: Uitwerking Gesprekken

Methode & Verantwoording

Voor deze scriptie zijn een drietal gesprekken gevoerd met huidige kloosterlingen van de twee kloostergemeenschappen. Voordat de gesprekken begonnen is er een bewuste keuze gemaakt om de gesprekken niet op te nemen, maar tijdens het gesprek mee te schrijven met pen en papier. Uit ervaring heb ik gemerkt dat als een gesprek wordt opgenomen het kan gebeuren dat de persoon minder vrij gaat praten en meer op zijn of haar woorden gaat letten. Daarnaast was het vooral bij de eerste twee afspraken niet helemaal duidelijk wat ze van mij verwachten. Ik was welkom om een keer langs te komen, maar wist van tevoren niet of het een diepgaand gesprek zou zijn, of meer een oppervlakkige kennismaking. Omdat het een eerste ontmoeting was wilde ik ze niet direct in verlegenheid brengen door het gesprek op te nemen.

Voorafgaande aan het gesprek heb ik een lijst opgesteld met vragen/onderwerpen waarover ik graag meer wilde weten. Bij de meeste gesprekken kwam het gesprek vlot op gang en vertelden de personen ronduit over hun ervaringen en meningen. Ik heb tijdens de gesprekken vooral geluisterd en in langere stiltes een nieuwe vraag gesteld of een aanzet gegeven om iets verder uit te leggen.¹⁶³ Van te voren had ik mij ingelezen over de gemeenschappen zodat ik basis informatie had om op verder te vragen en zodat de personen niet alles vanaf het begin hoefden uit te leggen, maar zich konden focussen op belangrijkere zaken.¹⁶⁴ Omdat de meeste personen veel vertelden was het niet altijd nodig om veel vragen te stellen en zijn niet alle vragen daadwerkelijk concrete, afgeronde vragen, maar soms meer algemene onderwerpen. De gesprekken hebben daarom de vorm gekregen van een semigestructureerd interview. Een aantal vragen waren van te voren bedacht, maar het was meer een gesprek dan een interview. Er is gekozen voor deze manier van interviewen omdat hiermee ervaringen en belevingen van de personen het beste naar voren komen.¹⁶⁵ Ook de volgorde van de vragen was afhankelijk van waar de persoon zelf over sprak en welk onderwerp het beste paste op wat diegene vertelde.¹⁶⁶

De hieruit volgende aantekeningen zijn daarom enigszins onsamenhangend en onvolledig. De teksten hieronder zijn een uitwerking van de handgemaakte aantekeningen en bevatten dus geen letterlijke citaten. De uitwerkingen zijn redelijk snel na het voeren van de gesprekken gemaakt, om zoveel mogelijk informatie te bewaren. Omdat de gesprekken niet zijn

---

¹⁶³ Jan Bleyen en Leen van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* (Leuven/Den Haag: Acco, 2012), 96.

¹⁶⁴ Paul Thompson, *The Voices of the Past: Oral History*. (Oxford: Oxford University Press, 1988), 165.

¹⁶⁵ B. Baarda, M.P.M. de Goede, A.G.E van der Meer-Middelburg. *Open interviews: Praktische handleiding voor het voorbereiden en afnemen van open interviews*. (Groningen: Stenfert Kroese, 1996), 19.

¹⁶⁶ Gray, *Doing Research in the real world*, 381.

opgenomen bestaat de kans echter wel dat er informatie verloren is gegaan of onjuist is genoteerd. Voor de leesbaarheid zijn de gesprekken onderverdeeld in vragen/onderwerpen.

Dominicanessen van Neerbosch - Zuster Therese

1. Vraag: Hoe groot is de gemeenschap nu?

Er zijn nu 27 zusters

Tussen 1848 en 1853 was er een explosie aan nieuwe initiatieven en kwamen er veel nieuwe congregaties die inspeelden op de nood van de tijd – vooral onderwijs en ziekenzorg, om mensen te helpen

Overal in Nederland kwamen nieuwe kloosters, nu zijn daar nog de restanten van te zien.

Dominicus leefde rond het jaar 1200, zijn ideeën zetten nu voort. Hij had een roeping. Dat de Dominicanessen van Neerbosch bestaan is dankzij Dominicus.

Tegenwoordig hebben de congregaties met geschiedenis meer kansen.

Het is belangrijk om oog & oor te hebben voor de tekenen van de tijd. De zusters zijn er niet meer voor één taak, dat zou betekenen dat als die taak klaar is je kan stoppen.

De vergrijzing slaat toe, daar is niet één reden voor, dat is veelzijdig. Er zijn veel invloeden

2. Hoe Therese hier terecht kwam

Religieus zijn is een levenswijze.

Zuster Therese had een keuze in haar hoofd, wel of niet trouwen.

Ze groeide op in een katholiek gezin, ging op kamers en deed een opleiding tot verpleging. Ze ervaarde veel vrijheid om haar eigen keuze te maken en vond geloof heel belangrijk. Haar ouders ondersteunden haar goed. Ze zag hoe het geloof richting gaf aan hun leven en vond dat mooi.

Ze kwam in contact met de Dominicanessen en ontdekte dat de keuze groter was dan wel of niet trouwen. Word ik er gelukkig van? Helaas is er geen telefoonlijn met God om te vragen of het een goede keuze is. Het duurde jaren voordat ze de keuze heeft gemaakt, het was een zoektocht.

De Jezuïeten hebben een bepaalde onderscheidingsmanier om na te gaan wat je voelt bij welke keuze. Zuster Therese voelde echt vrijheid om zelf te kiezen.

3. Vraag: Veel mensen hebben een saai beeld bij kloosterleven, klopt dat? Hoe ziet uw leven er doorgaans uit?

Absoluut niet, zuster Therese snapt niet waar dat vandaan komt. Misschien van films?

Er wordt veel besproken over het leven, over de zin van het leven. Het is bewust leven, niet vanzelfsprekend.

God zit niet naast je aan tafel, dus je moet proberen het leven zo te leven dat het leven geeft. Je moet nagaan hoe je contact met God onderhoud. Mensen zijn druk, maar besteden tijd aan elkaar.

Hoe doen ze dat? Door samen te bidden, door gemeenschapsleven. Je hebt altijd anderen nodig, overal, binnen en buiten het klooster.

Er zijn een aantal vaste momenten per dag dat er gebeden wordt en er is een eucharistieviering. Maar als zuster kan je ook zelf stil zijn, tijdens tuinwerk bijvoorbeeld.

Bidden is net als eten & drinken, je hebt het nodig.

Psalmen bidden, vespers, dagsluiting, stilte

4. Mooi dat er veel tijd is voor stilte, maar zelf vind ik dat best lastig.

Stilte is belangrijk, maar lastig.

Je kan ook innerlijke stilte ervaren, dat is meer dan alleen de afwezigheid van geluid. Het is nodig voor de aandacht, om na te kunnen denken.

Kloosters wijzen de weg naar stilte.

Metafoor: iemand zit op een ballon met aan elke vinger een touwtje. Aan al die touwen wordt getrokken. Zo is het leven, je aandacht wordt overal naar getrokken, je staat constant aan. Maar je kunt ook een paar touwtjes doorknippen.

Je kan bijvoorbeeld trainen om een uur per dag je telefoon niet te gebruiken. Al die influencers op internet beïnvloeden je constant.

Blijf dicht bij jezelf

Het is een andere tijd, het is rustiger op straat.

Denk bijvoorbeeld aan de Taizéviering, daar ben je samen stil, stil zijn in je eentje is moeilijk.

Samen bidden is prettig en mediteren ook prachtig.

5. Vraag: Welke veranderingen zijn er doorgevoerd na het Tweede Vaticaans Concilie?

(Zuster Therese draagt tijdens het gesprek burgerkleding)

Het dragen van het habijt. Ze heeft er wel één maar nu niet aan.

Nieuwe zusters dragen het habijt wel vaker.

Lange tijd waren er geen nieuwe intredes, tot in de jaren negentig Holkje van der Veer en zuster Therese kwamen.

Voorheen werden kloosterlingen gezien als “super katholiek” als ze een habijt aanhadden, dat vonden de zusters vervelend. Ze wilden gelijk zijn, niet beter. Holkje en Therese mochten

kiezen en hebben wel een habijt laten maken. Na een jaar mogen nieuwe intredes kiezen of ze dat willen. Je krijgt hem bij je eerste gelofte.

Tegenwoordig heeft het een getuigeniswerking, mensen stappen op de zusters in habijt af. Het dragen van het habijt komt weer terug. Ook hierbij is het belangrijk om oog en oor te hebben voor de tekenen van de tijd, je moet je aanpassen aan de tijd.

Zuster Therese draagt het habijt op bijzondere momenten.

De taal is ook veranderd, vanaf de jaren zestig was het gebruiken van Nederlands mogelijk geworden. Maar Latijn blijft ook gebruikt.

Neem nu bijvoorbeeld Herman Finkers, die heeft recent een mis gemaakt in het Latijn. Dat wordt ervaren als iets wat boven je uit stijgt, mensen vinden dat mooi.

Bij de Dominicanessen is het een beetje van alles, er wordt ook in het Engelse gezongen en er worden Taizé liederen gezongen.

Na het Tweede Vaticaans Concilie was er een periode dat de zusters in kleinere groepjes woonden, om dichterbij de mensen te zijn. Dat was in de jaren 60-70, ongeveer vier zusters per woning.

Tegenwoordig wonen de hoogbejaarde zusters in Huize Roza en in appartementen daarnaast. Het noviciaat is opnieuw begonnen en er wonen drie nieuwe zusters aan de Hatertseweg. In het noviciaatshuis wonen twee novicen.

6. Gemeenschap vs. individu

Therese weet zeker dat dit haar weg is, dan kan je niet anders dan er naar leven.

Stilte geeft gelegenheid om te luisteren.

Wat je ontvangt wil je weer doorgeven, maar er is geen bekeringsdrang. Waar je zelf vol van bent wil je delen.

Vroeger lag het accent op gemeenschap, niet op de persoon. Je was dienstbaar aan de gemeenschap.

Nu wordt er gekeken naar wat de zusters eigenlijk willen doen, bijvoorbeeld studeren? Of een andere taak uitoefenen?

In de maatschappij slaat dat door, men gaat tegenover elkaar staan, kijk bijvoorbeeld naar de politiek. Je moet juist een consensus bereiken.

Nieuwe zusters groeien op in die cultuur, die hebben een andere jeugd dan de oudere zusters.

Het is zoeken naar balans, beiden moeten tot hun recht komen.

Soms werken mensen wel samen.

7. Vraag: de keuze voor het klooster is wel een individuele keuze, vertelde u, hoe gaat dat samen met het gemeenschap zijn? Ben je hier niet voor jezelf?

Je kiest zelf voor het klooster, soms passen intredes niet in de gemeenschap. Maar je leeft altijd naar anderen toe, je hebt elkaar nodig.

De wereld is veranderd, oude mensen voelen zich er niet altijd meer in thuis. Er is weinig aandacht voor elkaar.

Het evangelisch leven in navolging van Jezus is gebleven, je hebt voorbeelden nodig. Wat van waarde is wil je bewaren.

8. Vraag: hoe ziet uw dagritme eruit?

Bidden – Eten – Werk

Voor (nieuwe) zusters zijn er wel vaste tijden. 8:00 gebed, maar het is ook flexibel, eucharistie kan ook op andere tijden.

Regelmaat is fijn en handig, maar je kan het ook wel eens overslaan, het is niet star.

Contemplatieve kloosters hebben vaste tijden.

Je doet het samen

Aandacht voor elkaar, voor de mensen om je heen.

De kern is: gebed, gemeenschap, studie, prediking/apostolaat

Dat is sterk naar boven gekomen. Vroeger ging het “vanzelf”, maar die vanzelfsprekendheid is weg. Religieuzen zijn “vreemd”.

Maar ze zijn juist betrokken

9. Hoe ziet u de toekomst van de gemeenschap?

Dat ligt in Gods handen. Het is niet alleen mensenwerk, maar ook Gods werk. Maar mensen zijn daar wel voor nodig.

We hebben een vrije wil gekregen.

Holkje van der Veer kwam erachter dat er wel veel nieuwe broeders bij kwamen, maar weinig vrouwen het klooster ingingen. Via een bericht in de krant kwamen toen toch mensen erbij.

Toen Therese intrad had ze het gevoel: nu of nooit. Als er nu geen nieuwe mensen bij komen sterft het uit. Het noviciaatswerk werd opgepakt.

In de geschiedenis gaat het altijd op en neer, zuster Therese is hoopvol dat er na het dal weer een hoogtepunt komt.

Je moet/mag op weg gaan en er aan bouwen.

Het raakt en bevliegt mensen nog steeds.

Er is bijvoorbeeld ook Nieuw Sion, daar wonen nu geen broeders in gemeenschap, maar andere mensen, dat is prachtig. Er is nog steeds aandacht voor gebed en gemeenschap, maar door andere mensen.

Verbinding zoeken is belangrijk. Er is veel eenzaamheid en prestatiedruk.

Er zijn mensen in de samenleving die er niet “mogen zijn” dat is vreselijk.

Het geloof zegt: je mag er zijn.

Maar altijd als je iets goeds wilt doen heb je last van de dingen die slecht gaan.

In de politiek gaat het heel slecht, dat kan zo echt niet.

Mensen zoeken het kloosterleven steeds meer op, in verschillende vormen. Even eruit, terug naar waar het om gaat in het leven.

Dominicanessen van Neerbosch - Zusters Nadia & Catharina

Zuster Catharina draagt tijdens het gesprek wel een habijt, zuster Nadia niet. Ik vraag naar de reden.

1. Habijt

Zusters mogen zelf kiezen wanneer ze wel of geen habijt willen dragen. Bij officiële feesten is het wel de bedoeling dat het habijt gedragen wordt.

Er was een periode dat iedereen hem aflegde. Catharina wilde graag een habijt en heeft daar om gevraagd. Zo kan ze zich laten zien als religieuzen en is ze herkenbaar voor de mensen. Oudere zusters hebben vaak nog wel een habijt aan.

Nadia kwam twee jaar na Catharina en Marga. Bij het afleggen van de tijdelijke geloftes krijg je een habijt. Doordat je hem draagt vertrouwen mensen sneller dingen aan je toe. Nadia draagt tijdens haar werk een habijt. Het straalt identiteit uit.

2. Vraag: Komen er dan echt vaak mensen op je af?

Redelijk vaak, vooral als je ergens zit, zoals in een bus of trein.

Na het Tweede Vaticaans Concilie wilde de kloosterlingen het standverschil doorbreken. Dat standverschil is er intussen niet meer, alleen heel zelden nog.

3. Vraag: Hoe zijn jullie hier, bij deze gemeenschap, gekomen?

Een deel van het verhaal van Nadia heb ik al gelezen in haar boek, daar gaat ze dus niet uitgebreid op in.

Nadia: heeft een tijdje bij de Augustinessen gewoond, maar dat paste niet. Ze zocht een combinatie van gebed-stilte en ontmoeting-studie. Ze merkte dat er een generatieverschil was in dat klooster en dat de zusters vastgegroeid waren in de manier van leven. Ze is daar uitgetreden maar wel op zoek gebleven naar iets anders. Vlak voor haar uittrede ontmoette ze Catharina en Marga op een dag voor jonge zusters en broeders.

Ze woonde twee jaar op zichzelf en heeft veel gesprekken gevoerd. De Dominicanessen pasten uiteindelijk het beste.

Er zijn veel aspecten die daarbij op elkaar inwerken. Ze zag welke impact een klooster kan hebben, bijvoorbeeld op tijdelijke gasten. Kloosters zijn een vrijplaats voor het verkennen van levensbeschouwelijke vragen. Mensen voelen zich er vrijer.

Nadia is bezig met missionaire theologie. Ze houdt van stilte, ook naast gesprek. Hier heeft ze ontdekt dat de stille kant van haar er mag zijn en dat ze niet constant hoeft te verkondigen.

De gemeenschap helpt bij het samen bidden, samen missie. Ook is er een nationaal verband.

Catharina: kreeg haar roeping pas na haar dertigste, dat is relatief laat. Ze dacht dat ze zou gaan trouwen en was leerkracht literatuur wetenschappen.

Heeft altijd al een sterke band met Jezus gehad, is echt gelovig. Ze groeide op in het westen van het land en was daar vaak eenzaam in haar geloof. Ze onderhield het wel met gespreksgroepen en het bezoeken van de mis.

Is bij de katholieke radio gaan werken, daar zag ze veel religieuzen.

Radicaal kiezen voor Jezus maakt gelukkig. Dat voelde ze echt, het is een soort verliefdheidsgevoel.

Geroepen uit liefde. Ze begon een zoektocht naar kloosters. Ze heeft er twee geprobeerd voor meer dan een jaar elk. De eerste was te contemplatief, ze wilde meer over het geloof vertellen, net als ze bij de radio had gedaan. De tweede leek eerst een goede match, maar het viel tegen. De balans was niet goed.

Zes jaar geleden kwam er een oproep voor nieuwe jonge vrouwen van één van de zusters van de Dominicanessen. Vier en een half jaar geleden is Catharina samen met Marga hier ingetreden.

Er zijn op dit moment ook twee novicen, die wonen in het novicenhuis. Deze tijd is dermate anders en wennen dat het goed werkt om apart te wonen.

4. Nieuwe aanwas

Er zijn nog steeds geïnteresseerde mensen, maar je moet kijken hoe je het wel en niet moet aanpakken. De intredes zijn vaak ouder dan voorheen, waardoor een kortere vormingstijd vaak voldoet. De mensen hebben voor hun intrede al veel meegemaakt en veel geleerd en kunnen sneller verantwoordelijkheid dragen. Ze hebben al levenservaring. Je moet ze serieus nemen en samen zoeken naar wat past.

Er is meer diversiteit gekomen in het soort kloosterlingen. Verschillende spiritualiteit, andere geloofskennis.

De Dominicanessen gebruiken vanaf dag één hun smartphone. Daarvoor geldt een eigen verantwoordelijkheid wat je er wel en niet mee doet. Het zorgt ook dat je meer in de wereld staat en verbonden kan blijven met je eigen familie.

In één keer overgaan op een contemplatief leven kan volgens zuster Catharina ook niet, die overgang is te groot geworden. Je moet kijken waar iemand aan toe is, wat er past bij die persoon.

Vroeger was er het beeld dat kloosters het “paradijs op aarde” waren. Dat je alle aardse dingen losliet omdat alle aardse dingen slecht waren. Maar de wereld kan ook goed zijn. Het is belangrijk om verbondenheid te bewaren.

De Dominicanessen waarborgden altijd al een verbondenheid met de samenleving.

5. Studie

De Dominicanessen hechten waarden aan de mogelijkheid om op hoger niveau te studeren. Om blijvend te studeren, en niet alleen zorg te verlenen. Ook op andere plekken wordt steeds meer gezocht naar academische mogelijkheden.

Overal zijn de roepingen laag, waardoor er meer internationale samenwerking komt.

6. Vraag: Zuster Therese vertelde dat zij met jullie een generatieverschil voelt, hoe ervaren jullie dat?

Zuster Nadia verteld lachend dat ze denkt dat zuster Therese soms vindt dat de jongere zusters een grote bek hebben.

De oudere generaties traden vaak in vanuit het ouderlijk huis. De jongere zusters hebben vaak nog een tussen periode waarop ze op zichzelf wonen. In gesprek begrijpen ze elkaar daarover niet altijd.

Er is tegenwoordig meer een overlegcultuur. Tegenspraak is voor de oudere zusters spannend, maar voor de jongere zusters normaal. Voor hen voelt het niet meteen als in opstand komen, terwijl het door de oudere zusters wel zo ervaren kan worden. Er is wel eens discussie.

De oudere zusters groeiden op in een gelovige maatschappij, de jongere zusters minder. De jongere zusters zien daardoor wel meer de noodzaak van het behouden van wat er is, omdat het niet vanzelfsprekend is. Het gaat niet meer zoals vroeger, en daar is wel eens onenigheid over.

De zusters moeten nieuwe inkomstenbronnen zoeken, creatief zijn en bijvoorbeeld gebruik maken van sociale media om mensen te bereiken. Ook reizen ze veel.

De jongere zusters brengen geen geld binnen, in ieder geval niet structureel.

7. Vraag: Hoe ziet jullie leven eruit? Wat zijn de dingen waar jullie je mee bezig houden?

Catharina: Studie, parochiewerk, catechese geven, filmpjes maken voor het internet, netwerken, brainstormen over hoe we het beste mensen kunnen bereiken, activiteiten rond roepingen organiseren (weekenden, dagen, open (mid)dagen), naamsbekendheid verspreiden over sociale media (dat moet wel in deze tijd), gesprekken voeren, jongerenactiviteiten.

Vroeger werden mensen via een pastoor of school doorverwezen naar het klooster. Nu is dat niet meer zo, dus moet je mensen op een andere manier bereiken.

Nadia: promotieonderzoek aan de universiteit van Tilburg, parochiewerk (missionair), voorgaan in vieringen, kring voor 20-25-jarigen leiden, missionaire werkgroep, veel aanwezig zijn, gesprekken binnen en buiten de kerk voeren, gesprekken met vrijwilligers, lezingen, workshops, etc. En daarnaast uiteraard ook contacten onderhouden met de zusters en met familie, naar de sportschool en het huishouden onderhouden.

8. Vraag: hebben jullie nog vaste gebedsmomenten? Hoe ziet dat eruit?

Er zijn drie vaste momenten waarop de drie jonge zusters samen bidden. Om 8:00, 18:00 en 20:45. De gebeden duren halfuur, met uitzondering van de laatste, die duurt een kwartier. Met z'n drieën gaan ze naar de ruimte in het huis die ingericht is als kapel.

Al zingend bidden ze. Voor de volgorde en de tekst is er een app, waarin alle teksten staan uitgeschreven. Eén zuster zingt het voor, de anderen volgen in nazang. Nieuw is de vijf minuten stilte die ze hebben toegevoegd. Even stilstaan, althans, als je hoofd er naar staat, dat is uiteraard niet altijd zo.

Daarnaast is er nog persoonlijk gebed, dat gaat naar eigen invulling. Wat past er bij je. Soms bezoeken ze bijvoorbeeld een Taizédienst in de buurt, of een oecumenische gebedsgroep.

Studie is een bron van spiritualiteit en gebed.

Zuster Catharina bezoekt vaak een eucharistieviering, soms in de studentenkerk, of een andere kerk.

Het leven is best druk, maar dat was vroeger ook zo. Toen hadden de zusters een fulltime baan en daarnaast het kloosterleven. De verschuiving zit hem vooral in het soort werk, vroeger was het meer handenarbeid, nu vooral intellectueel.

9. Hoe zien jullie de toekomst voor van de gemeenschap?

Zuster Catharina hoopt dat de gemeenschap naar tien zusters mag groeien. De oudere zusters zullen binnen niet al te lange tijd overlijden. De nieuwe zusters zullen studerende vrouwen zijn die elkaar ontmoeten in het klooster, inspireren en bidden. In de stad wonend, samen of verspreid.

Een open klooster, waar mensen kunnen aansluiten bij het gebed en cursussen kunnen volgen. Er zullen minder kerken zijn. Het contact met mensen van buitenaf is belangrijk. Een semi-open klooster. Er zullen geen grote abdijen meer zijn, maar wel een gemeenschapsgevoel. Op eigen manier leven naar de pijlers van de Dominicanenorde. Gelukkig zijn en je gaven ontplooien.

Dat de wereld mag zien dat ze er zijn en dat je er terecht kan met vragen over van alles.

10. Na het gesprek lopen we een klein rondje door het huis van de jonge zusters. We kijken vooral even in de kamer die is ingericht als kapel.

Bij het raam staat een icoon, waarschijnlijk een orthodoxe. Er staan stoelen en knielkrukjes, gericht naar het raam. Er is een tabernakel, maar die is nog leeg, hij moet immers nog worden opgehangen. Naast de deur is een kleine plank met onder andere een beeldje van Dominicus en een crucifix.

Ook is er in het gebouw een gespreksruimte, met makkelijke stoelen en aan de muur een aantal foto's van activiteiten die de zusters hebben gedaan.

Sacramentijnen Amsterdam – Overste Pater Aad van Ruiten & Associé Diana Janssen

Voorafgaande aan het gesprek was er een korte rondleiding van Diana door het gebouw. Hierbij vertelde ze dat de kapel is gebouwd in de 14de eeuw en vorig jaar is gerenoveerd. In de kerk staan beelden van de heiligen Ursula en Nicolaas. Daarnaast vertelde ze kort over het Mirakel van Amsterdam.

1. Vraag: Hoe groot is de gemeenschap nu?

De laatste jaren kwamen er steeds belangstellenden die niet willen intreden.

33 jaar geleden trokken de paters van Limburg naar Amsterdam. Daar is nu een kleine gemeenschap met een kapel. Het is mooi om diensten te verlenen.

2. Ik las dat jullie erg blij waren met een locatie zo midden in het centrum, omdat jullie dan makkelijk mensen kunnen bereiken

Midden in Amsterdam inderdaad, maar dat is niet voor pastoraat. Ze willen de liefde voor Jezus en de eucharistie zichtbaar maken in de monstrans. Jezus is nabij, of je nou een uur of tien minuten aanbidding doet.

De gemeenschap is beschikbaar voor meer.

Lange tijd hoopten ze op nieuwe kandidaten, maar na gebed kwamen er leken. Sinds vijf jaar komen er nog steeds nieuwe leken, ze zien het als roeping.

Naast werk of studie willen deze mensen leven uit de Geest.

3. Hoe Diana hier terecht kwam

Diana is gereformeerd gedoopt maar heeft op latere leeftijd communie gedaan. Ze kwam in contact met monseigneur van Burgsteden op de plek waar hij pastoor was, zo kwam ze ermee in aanraking met de gemeenschap. Ze wilde meer. Ze ontmoette een associé en bezocht een associé avond. Van Burgsteden vroeg of ze associé wilde worden.

Ze legde een belofte af van samen werken, dienen en bidden. Er is een permanente vorming. Als associé sta je met één been in de samenleving en met één been erbuiten.

Ze heeft veel gesprekken gevoerd, veel gelezen. Vier jaar geleden heeft ze haar geloften afgelegd.

Het begon met aanbidding.

Tijdens corona heeft ze veel taken opgepakt, samen werken, vergaderingen organiseren, vertalen, secretaristaken.

Op zaterdagochtend is ze acoliet, op zondagavond kookt ze voor de paters en zaterdagochtend brengt ze croissantjes mee.

4. Permanente vorming

Encyclieken

Bestuderen van het leven van pater Eymard

De 24 leefregels bestuderen en bespreken

Ze is er druk mee, het is niet iets wat ze af en toe doet

Vanwege werk of gezin zijn er mensen die niet willen intreden, maar het associé leven geeft ook veel voldoening.

Verdiepen in geloof en eucharistie. Het willen uitstralen en in de praktijk brengen.

De paters hebben via de associés contacten die ze anders niet zouden hebben. Ze zijn een schakel naar de buitenwereld.

Pater Eymard had vanaf het begin een associé tak opgezet.

Eucharistie als centrum. De associés zijn gelijk aan de paters.

5. Weg naar de gelofte

Iedereen heeft zijn eigen talenten en krijgt een passende taak. De weg naar de belofte is maatwerk, er is geen vast patroon of een vaste tijd dat deze weg duurt. Er moet gekeken worden naar de persoon.

Diana heeft een protestantse achtergrond en moest daardoor veel bijleren over katholieke gebruiken en kennis. Een andere associé zou daar minder tijd voor nodig hebben.

Ze heeft een gedegen gereformeerde opvoeding gehad. Bijbelteksten herkent ze vaak wel. Ze heeft wel veel bijgeleerd over de zeven (of acht, als je koffiedrinken mee telt) sacramenten. Dat katholieke en protestantse kerk kennen een andere liturgie. In de katholieke kerk zit veel

herhaling. De jaren zijn onderverdeeld in A-B-C. Het ene jaar staat Marcus centraal, het volgende jaar Lucas en daarna Mattheüs. Daarna herhaalt dat zich. Bij de vastentijden wordt er gelezen uit het evangelie van Johannes.

Het ritueel geeft ruimte om na te denken.

6. Is er een vast ritme/hoe ziet jullie dag eruit?

Aanbidding, rust, stilte en nadenken zijn belangrijk in de week.

Er zijn vaste tijden daarvoor, waarbij de paters en associés met andere geïnteresseerden samenkomen.

In Amsterdam is er een 24-uurs aanbidding, waar meerdere kerken aan mee doen. Zodoende is er continue aanbidding.

7. Internationaal verband

Er worden reizen georganiseerd naar woon- en werkplekken van pater Eymard. Het verdiept de kennis van de stichter. Om te zien waar hij gewerkt heeft, maar ook wie hij ontmoet heeft. In Lyon en Parijs. In zijn tijd waren er veel paters die een congregatie stichtten. Eymard kwam juist in arme wijken, gaf catechisatie aan jongeren, wat voor hen vaak ook betekende dat ze leerden lezen. Hij gaf geloofsonderwijs. Diana is ook op zo'n reis geweest.

In Rome is het generaal bestuur van de orde. Als je die mensen ontmoet is het net alsof je familie ontmoet. Ook al spreek je een andere taal en is de mis in een andere taal, omdat de mis overall hetzelfde is kan je het toch volgen. Dan zoek je gewoon de versie op in je eigen taal. Het is echt een wereldkerk, breder dan de protestantse kerk, die meer onderverdeeld is in stromingen.

Houden van rituelen. Je bent samen in de eucharistie, waar je ook bent. Als leek ben je ook onderdeel van de congregatie.

Vanuit de associé groep zijn twee mannen uiteindelijk zelfs priester geworden, één daarvan werkt in Nijmegen. Je kan priester zijn in dienst van een bisdom of pater onder een land/provincie.

Missie Mozambique: Ooit is daar een groepje paters heen gegaan. Nu zijn daar eigen ontwikkelingen en is het lastig om te volgen met westerse ogen. Ze gaan de weg naar zelfstandigheid. Neo-koloniaal.

8. Vraag: Hoe zien jullie de toekomst van de gemeenschap?

Het geloof is sterk, God zal voorzien.

De recente periode van bloei moet volwassen worden, er moeten meer structuren komen. Er is nog geen duidelijke visie op de toekomst. Ze werken met de genade mee. Ze hopen op meer bereik, ook wereldwijd. Er was een reis met Fransen van de orde.

Ze leven uit dezelfde genade, liefde voor de stichter. De geboortedag van Eymard wordt gevierd, zijn geschriften bestudeerd. Er zijn en komen nieuwe studies en ontdekkingen

Belangrijk om te kijken naar de node van de tijd en daarop te antwoorden. Er is vergrijzing, congregaties die stoppen.

De materiële kant is zichtbaar. Het is pijnlijk dat de rijkdom van heiligen verloren gaat, de zorg, de kennis, de spiritualiteit. Dat wat de samenleving nodig heeft.

Sommige mensen proberen iets nieuws, maar dat is toch niet nodig.

Als de kerk weg is dan is ook de gemeenschap weg. Er is veel eenzaamheid, kerk kan een sociaal vangnet zijn. Je ziet elkaar en vraagt naar elkaar. Er is belang bij de zondagsviering

Het is een ontmoeting met God en met de mensen, gesymboliseerd in het kruis van Jezus. De verticale lijn is de verbinding met God en mensen, de horizontale lijn met mensen onderling. Ze komen samen in het kruis.

Sommige mensen nemen andere mensen mee naar de viering, daar is een bepaalde fierheid voor nodig om mensen uit te nodigen.

9. Geloof in de moderne tijd

Diana verteld over een college die ze had: Het was een erg rationeel persoon. Hij had hoofdpijn en ging daarvoor naar een masseur. Dat hielp, omdat hij begreep en zag hoe het werkte.

Mensen willen snappen en zien, geloven en vertrouwen is moeilijk. Afdwalen is makkelijk.

Diana noemt het Relibeet: de generatie die niets weet over religie. Er is veel onwetendheid. Hoe krijg je die mensen in een kerk? Het geloof is niet “sexy”.

Mensen willen positieve dingen horen, geen lijden. Maar het geloof is soms juist rauw. De Bijbel is een ode aan de verliezers.

10. De toekomst ligt in de derde orde

Er was eerst een verlangen naar meer paters, nu zijn het er vier. Maar die tekenen bleven uit. Kandidaten komen en gaan. De doorbraak kwam met twee leden die verbonden willen zijn, daar heeft de gemeenschap op ingespeeld.

Vanuit Rome werd er gewezen op het doel van pater Eymard.

Er is twee jaar lang gebeden, net als Jezus deed voor de apostelen.

Vanuit Rome hadden ze de wind in de rug.

De gelijkwaardigheid moet nog bewust worden. Maar het komt. Pas was er een wereldwijde vergadering over plannen voor de toekomst. De paters en de associés kregen daar hetzelfde verslag van. De associés worden er dus echt bij betrokken.

Ze zijn met een website bezig, die moet nog geüpdatet worden.

Het jaarprogramma is vastgesteld.

Er zijn nu ongeveer twintig associés en ook nog mensen onderweg. De groep associés is erg divers, er zit bijvoorbeeld ook een priester bij.

Ze doen ook andere activiteiten, voor andere religieuzen. Niet alles wordt gedaan door de vier paters.

Iedereen doet mee.

11. Andere kloostergemeenschappen met een derde orde

Benedictijnen in Doetinchem, oblaten

Franciscanen

Karmelieten Boxmeer

Daar is dezelfde ontwikkeling te zien. Het hoofdinstituut vergrijst, maar er komt meer aandacht voor leken.

Dat past bij de tekenen van de tijd, het Tweede Vaticaans Concilie onderstreept dat niet voor niks. Maar er zijn nog steeds wel priesters nodig. Leven in armoede, gehoorzaamheid en zuiverheid (celibaat)

Na het Tweede Vaticaans Concilie was er een golf van vrijheid en traden veel priesters uit. Dat trekt langzaam juist weer aan, langzaam maar zeker komt het weer.